"НАЩО МЕНІ ЧОРНІ БРОВИ"

Сиджу оце якось надвечір на Володимировій горі, дивлюсь на широкі задніпровські простори, на голубі ліси та на чудесний обрій...

Сиджу собі та й думаю, як би це так зробити, щоб прожити ще принаймні хоч років із півсотні...

У цей момент хтось до мене підходить і хтось мені говорить:

— Доброго вам вечора!

— І вам, — кажу, — доброго вечора!

Дивлюсь — знайома дівчина. Молода й гарна. Чорноока і стрункa.

— Сідайте, — кажу, — та милуйтеся з красоти цієї сліпучої.

— Дякую, — каже. І сіла.

Подивився я на молоду, гарну дівчину і так я їй позаздрив.

"Яка, — думаю собі,— щаслива! Жити їй, жити та ще раз жити. Якого ж ще вона чарівного та прекрасного побачить".

Сидимо, з краєвидів милуємося, розмовляємо...

А як признатися вам по правді, дівчина ця працює в одному з київських театрів і пречудесно співає.

Я й кажу їй:

— Голубочко моя молоденька! Такий чудесний вечір. Заспівайте чогось такого потихеньку. Пробачте, — кажу, — за таке прохання: воно, звісно, співати приємніше для молодого, та вже даруйте старому: лірика, — кажу, — дуже на мене напала. Будьте такі добрі!

— З охотою, — каже, — заспіваю, бо й у мене, — каже, — настрій сумовитий.

І заспівала:

Нащо мені чорні брови, Нащо карі очі. Нащо літа молодії, Веселі дівочі?..

Співала вона чудесно. Стільки було в голосі суму, жалю, болю, що аж серце в мене зайшлося.

Та проте в цю мить якраз не такої мені пісні хотілося — думав я весь час про іншу і навіть, коли цю дівчину побачив, позаздрив, — кажу ж, — на її літа молодії.

Сердечно я їй подякував за спів та й ще прошу:

— Голубочко моя молоденька! Чого ж ви сумної такої заспівали? Ви б, може, якоїсь іншої, веселішої, коли ласка ваша.

Сидить вона, задумалась, сиджу і я, замріявшись… Аж ось дівчина починає, і я знову чую:

Нащо мені чорні брови, Нащо карі очі?..

А в голосі ще більше жалю, ще більше суму, одчай аж ніби проривається…

Проспівала, тяжко зітхнула й замовкла... "Що таке?" — сам я собі подумав.

Подивився на чарівну молоду дівчину, а в неї на очах сльозинки бринять. Сидимо, мовчимо...

Я вже не прошу її співати, бо бачу, що в дівчини якесь горе.

А вона за кілька хвилин знову:

Нащо мені чорні брови?..

Я не витримав.

— Голубочко! — аж крикнув. — Що ви, справді: "Нащо та нащо мені чорні брови?" Та бога побійтеся! Найкраще, наймиліше в людини — її молодість. Та ще коли при молодості чорні брови, карі очі та отакий голос... Та цілий світ повоювати можна!

А вона мені печально:

— А я щохвилини молюся, щоб посивіли мої брови, потьмарилися мої очі і щоб літа мої молодії, веселі дівочі скакнули вперед літ хоча б на сорок.

— Божевільна! Навіщо це вам?

— Я б тоді головні ролі та прем'єри в опері співала. А то ж мені доведеться, як і тій артистці, що в "Синій птиці" сорок років Насморка грає...

— Невже, — питаю, — так трудно молодь висувається? Я чув щось зовсім інше!

— А в нашого театрального керівництва думка інша. Помовчали.

А потім дівчина говорить:

— Знаєте, я, мабуть, уже на неврастенію захворіла.

— Чому ви так думаєте?

— Та сьогодні,— каже, — вночі таке привиділося, що й досі заспокоїтися не можу. Ганна, Шевченкова Наймичка, до мене приходила. Підійшла до ліжка, нахилилася та й каже: "Дівчинко моя молоденька! А чому ж ти мене в театрі не заспіваєш? Була, — каже, — я сьогодні в опері, подивилася та аж затремтіла" вся, як побачила себе на сцені. Слава тобі,— подумала я, — господи, що я сина Марка за молодих літ народила, а то в таких літах дуже б мені вже трудно було. Заспівай, — просить, — та заграй мені, дитино моя, — так хочеться знову молодою себе побачити!"

Прокинулась я, скрикнула: "Ганно?" Дивлюсь — нікого нема, тільки тремтять у мене руки та волосся до лоба прилипло.

— Та заспокойтеся, — кажу, — буде добре та гаразд!

— Навряд чи буде!

— Невже ви така вже, — питаю, — безталанна? А вона мені:

— А ви думаєте, що "Безталанній" краще? Третьої ночі "Безталанна" до мене приходила. Прийшла та й каже: "Хіба ж я в свої літа так обнімала Гната, як обнімає його тепер Софія на сцені... Я ж молода тоді була, та прудка, та весела, та гаряча. Спробувала б така вже собі в літах Варка одбити тоді в мене Гната... Чорта лисого! А тепер зрозуміло, чому одбила, — бо Гнатові ж тепер однаково, до кого йому, — чи до Софії, чи до Варки, бо й тій з гаком, і тій з перегаком.

— Ото, — кажу, — яка вам суєта!

— Е, — каже, — "Суєті" краще. В "Суєті" ж усі дійові особи — одна сім'я — Барильченки. Сім'я дружна, багата, їм не важко сестру в гімназії до сорока літ учити. Що їм! А мені працювати треба.

— Невже, — кажу, — старшим краще?

— Старші в нас тільки те й роблять, що молодіють.

Тоді я підкахикнув і кажу:

— Так, значить, я, в моїх літах, вроді як герой?..

— Та ще й який! — каже. — Просто "душка". Та якби, — каже, — вас у театр, так ви Ахілл, Орльонок і Назар Стодоля!

Я ще раз підкахикнув і заспівав:

По дорозі жук, жук,

По дорозі чорний,

Подивися, дівчино,

Який я моторний!

Так ми й додому пішли.

Вона, їй двадцять три роки, співала:

Нащо мені чорні брови,

Нащо карі очі?..

А я, мені не двадцять три роки, співав:

Подивися, дівчино,

Який я моторний!..

"І ЖИВІ ЩЕ, І ЗДОРОВІ ВСІ РОДИЧІ ГАРБУЗОВІ"

Ну чого мене, скажіть на милость, понесло знов на київський пляж?

Чого я там не бачив?

Ще торік сам собі слово дав, що не поїду я на київський пляж, бо сильно здорово в човні придавили, а до того ж вхопив мене хтось у воді за труси.

Я вирвався й кажу:

— Та я ще не топлюсь! Чого ви мене хапаєте?

— Я вас не хапаю, — каже, — я тільки прошу порадити, як мені квартиру повернути?

А цього року і до води не доїхав, — в фунікулері розпочалися квартирні справи. Приїхав на пляж.

Іду собі берегом, шукаю місця, зачепився ногою за чийсь бюстгальтер, упав на якесь ожиріниє серця, оперіщив хтось мене розкритим зонтиком, я з спицею в трусах розчавив чиїсь модельні черевики.

Тільки-но зірвався на ноги, а мене знову зонтиком.

— Оддай спицю! — кричить.

Вискочив-таки сяк-так на галявину. Дивлюсь, — чудернацька якась купка народу лежить на сонці, вигрівається.

Не подібна до киян, а ніби щось знайоме. Я став, дивлюсь.

А якийсь такий огрядненький чоловічина питає:

— Чого ви дивитесь?

— Та ніби, — кажу, — щось знайоме. А не вгадаю.

— А от угадайтеї

— Та як же голого вгадаєш? Голі — вони всі однакові. Ніяк не відрізниш… Коли б в одежі,— може б, і розібрав. А хто ж ви такий?

— Та я ж Шельменко! Денщик! Хіба не впізнали?

— Ааа! А біля вас оце хто?

— Та всі ж старі ваші знайомі! Ото Гриць із "Ой не* ходи…", а це Непокритий Іван з "Дай серцю волю…". Пам'ятаєте?

— Аякже! А ото з батіжком?

— То ж Сурма Терешко. З "Суєти"!

— А Матюша ж де?

— Та пішов шукати "предлинну хворостину" для гусей.

— А ото хто?

— То Мартин Боруля з Омельком!

— А хропе ото хто так?

— Грицю, штовхни його, чого він так ото на всі завертки? — звернувся Шельменко до Гриця.

Гриць штовхнув легенько хропуна під бік.

Той підскочив, чмихнув, пригладив волосся під покришку, подув на вуса, щоб у рота не лізли, і, не розплющуючи очей, почав:

Дід рудий, баба руда, Батько рудий, мати руда.

— Ааа! Здорові були, дядьку Макогоненку! Як ся маєте?

— Загоряю!

— Ну і як?

— Без сіряка пече.

— А ви б сіряка взяли!

— Не дає зав костюмерного цеху. А воно мені в трусах вроді як і без нічого. Соромлюсь! Я, як бачите, ще поверх трусів і лопухом. От призвели!

— А жінки ото за вами ваші?

— Та наші ж!

— Хто ж то?

— Циганка Аза, Богуславка Маруся, Безталанна, Лимерівна...

— Що ж ви тут робите?

— Та, розумієте, театри ж ото у відпустку пішли, а ми й собі відпочиваємо, бо ж так нас заїздили за цей час, що з ніг падаємо. Думали кудинебудь на курорт — путівок не дають, керівництво театрів путівки порозбирало. Так ми оце на пісочку.

— І нічого?

— Та воно нічого. Та тільки ж сумно. Сидиш все та й думаєш, коли ж уже "положеніє" буде, все "сватання та й сватання", — каже Шельменко.

Терешко Сурма підсунувся, цьвохнув батіжком.

— Доведеться, — каже, — мабуть, і майбутній сезон лаперить та ламерить! Цього сезону чотири батоги побив, а амортизацію затримують. Матюша вже виріс, ремствує: "Не "кататиму", — кричить, — я більше "гуси". Та воно й не дивно — парубок уже, женить пора, а за його ніхто заміж не хоче. Дівчата кажуть: "Боїмось! Кинь "предлинну хворостину", а то ще оперіщиш!"

Мартин Боруля довго на мене дивився, а потім обережненько так:

— Скажіть, будь ласка, шановний пане, чи не можна мені вже на пенсію подавати? Я так собі прикидаю: як буду я вже на пенсії, так я тоді сам собі хазяїном буду, схочу — граю, схочу — не граю. Не без того,

звичайно, щоб колинебудь не заграти, та не рік же ж у рік, не день у день, як тепер. Та ще й провідішм у театрі! Дуже важко. І як я маю писати в прошенії: чи Беруля, чи Боруля?

— Пишіть, як знаєте. В Комітеті мистецтв навряд чи знають, як правильно!

— А мені як, — устряв до розмови Омелько, — чи й далі крутити собі голову, чого панові треба: чи коня, чи кобили? Доки ж воно...

Боруля скипів:

— Чого пан накажуть, того й запрягатимеш!

— Та воно, пане, так... Але ж казали, що вже скоро буде сучасний репертуар, так тоді ж уже машинами їздитимуть, тоді вже чи кінь, чи кобила, так воно вже й не той... Уже ж кажуть давно оте, як пак його, антер... онтер... Ні, не вимовлю!

— Ех, ти, мужва! Ентер... Онтер... І не ентер, і не онтер, а унтерв'ю! — Боруля до його. — За панські слова берешся!

— Ну, а як ти, Іване? — звернувся я до Непокритого з "Дай серцю волю, заведе в неволю".

— Граю потроху. Мені що? Я людина сумирна, я всіх люблю! Мені нічого! От тільки кукса моя, дерев'янка, трохи вже схилилася. Не витримує. Істерлася, й муляє... Чи не можна мені протеза якнебудь зробити? Кажуть, тепер алюмінієві роблять, легенькі! З таким би протезом я б навприсядки танцював би! Хай мене бог уб'є, танцював би!

— Напишіть, — кажу, — заяву.

— Куди?

— Таж у Комітет в справах мистецтв.

— Що ото унтерв'ю про сучасний репертуар дає?

— Еге.

— А буде?

— Що? Протез?

— Ні! Сучасний репертуар!

— Мабуть, буде. Інтерв'ю є, значить, і репертуар буде.

— Ну, спасибі вам! — уклонився мені Іван Непокритий, скорботно схилив голову і пошкандибав. А з очей у нього сльози тільки — кап! кап! кап!

— А чого ж ото ваші дівчатка: Аза, Богуславка, безталанна, Лимерівна, — чого вони аж під кущі поховались?

— Та, бачите, в їх купальних костюмів нема. І незручно! Так ото вони хто корсеткою, хто очіпком поприкривалися й одпочивають.

— А можна до них?

— Чому не можна? Можна! Тільки ж вони дуже потомлені, увесь час сплять. Та й тепер, бачите, жодна ані поворухнеться!

— Ну, хай, — кажу, — колись іншим разом!

Раптом зривається Гриць з "Ой не ходи...". Хвацько так підходить:

— Що я вас хочу запитати, панетоваришу!

— А що таке?

— Чи не буде нам уже колинебудь демобілізація? Не встиг я відповісти, як із репродуктора:

Ой не ходи, Грицю, Та на вечорниці, Бо на вечорницях Дівки чарівниці..

— Ой. не можу! — скрикнув Гриць і кинувся до Дніпра. — Вирину, як скінчить! — та шубовсть у воду!

КОСТЬ КОШЕВСЬКИЙ

Помер Кость Кошевський.

Тепер от вдивляєшся в лави наших робітників на неосяжному полі нашої культури і бачиш: порідшали ті лави, не видно густої Костевої постаті, порожнеча в перших рядах на тім місці, де ще недавнечко стояв Кошевський, і порожнеча чималенька, так ніби те місце заступала не одна людина, а кілька їх...

І шкода, і жаль бере, і сум охоплює...

Особисто я давненько знав Костя Петровича Кошевського.

Був він тоді стрункий і молодий, високий і гнучкий, з буйною шевелюрою і великими, веселими, гарячими голубими очима...

Було це 1914 року.

Тоді й у таких, як я, ще не було таких лисин і їм хотілося співати щовечора якоїсь веселої.

Приїхав Кость Кошевський з Донбасу. Здається, чи з Алмазної, чи з Алчевської.

Працював він там на шахті, бунтував у шахтарському драмгуртку, драмгурток для його натури здався завузьким, — покинув він усе: батьків, шахту, роботу, драмгурток і полетів воювати Київ.

Прибув він у фраку й у лискучому циліндрі, випрасуваних штанях і в лакових черевиках.

На нас, що тоді фельдшерували й екстерничали, щоб до університету вибитись, подивився згори вниз і кинув:

— Городські називаєтесь! Столичні! А подивітьсяно на себе! Спите!

Дивилися ми на цього красуня парубчака й думали:

"І де воно таке взялося? Хто їх таких родить?"

Потоваришували!

І скільки ж тих бесід було! Та яких бесід! З уст не слова летіли, а вогонь, з очей — іскри, серця палали, душі груди розпирали, думки мозок рвали на клапті!

Чого тільки не бажалося, чого тільки не хотілося!

А найбільше, — це вже по секрету, — хотілося їсти, бо якраз оцієї їжі, — не духовної, а просто сала! — було дуже й дуже обмаль.

Циліндр — воно непогано, добре, що й фрак, — а чай без цукру не дуже смачний, хоч і при піднесеному настрої.

І от метаморфоза з Костем на очах: продається циліндр, і фрак, і лакові черевики, утихомирюється зовнішній бунт, стихає самовпевненість ("Я, мовляв, вас усіх повоюю, бо я все знаю!"), і починається вчення.

Не розпач, що не признали за "генія", не розчарування, а розуміння свого справжнього становища і вчення.

Робота, щоб дійти того, про що мріялось, щоб добитися того, про що думалось, що вже готовий!

Книжки, бібліотека, театри, лекції…

І робота, робота, робота!

Коли кинеш оком назад, передивишся всю путь, яку пройшов Кость Кошевський, — аж ізігнешся, згадавши скільки труда перевернула ця людина, щоб дійти того, про що мріялось в ті часи, коли на голові хвацько стирчав циліндр і молоді груди облягав "хорошо сшитьш фрак"…

І таки Кость свого дійшов!

З шахтаря до верховин мистецтва!

Не так це, дорогі товариші, легко!

З щабля, на щабель, все вгору, вгору, вгору…

Певна річ, що не бігом, не галопом, поволеньки, з трудом, оступаючись, не легко дихаючи, та проте все вгору, вгору, вгору…

Як по-справжньому кохався Кость Кошевський у книжках, у картинах, у скульптурі!

Ну, і, само собою розуміється, в театрі! Як він багато читав!

І як же ж боляче, що, дійшовши того стану, коли б уже можна дати для театру й для культури своє, вистраждане, витрудоване, — зупинилось серце…

Багато Кость Кошевський зробив.

Про це напишуть фахівці.

Мені тільки хотілося згадати прекрасну людину, доброго друга, великого трудяку, густу постать нашого культурного фронту, що так і невчасно і передчасно нас покинула.

Земля Радянської України не буде для Костя Кошевського важкою.

П'ЯТДЕСЯТИЛІТНЯ ЮНІСТЬ

Анатолій Галактіонович Петрицький 20 червня 1945 року одсвяткував 50ліття свого життя й 30ліття творчої роботи.

П'ятдесят літ життя — це не старість, хоч Анатолій Галактіонович уже білий, а от тридцять літ роботи — це вже взагалі багатенько. А коли кинути погляд на творчий доробок художника Петрицького, то сам собою з'являється висновок, що це таки дуже багато. І недаром в Анатолія Петрицького на грудях два ордени. І недаром він має високе звання народного художника СРСР.

Двадцятилітнім юнаком (1915 року) художник Анатолій Петрицький оформленням благодійного "Українського яр* марку" в Києві, своїм "Козаком Мамаєм", "Брутом з бандурою" та "Царем Китоврасом" голосно заявив:

— Ось який я!

І мав право так заявити, бо зразу приніс і в фарбах, і в темпераменті, і в манері оформлення театрального видовиська своє, йому тільки належне.

Оце "своє", йому одному притаманне, Петрицький проніс протягом тридцятилітньої творчої путі, дедалі все його поширюючи, поглиблюючи й удосконалюючи, щоб вітали його на його ювілеї, як справжнього майстра, талановитого й плідного, гарячого й трепетнонеспокійного...

А яка путь! Творча путь! "Ярмарок", театр гротеску й інтермедій, "Вій", "Пухкий пиріг", "Ой не ходи, Грицю", "Тарас Бульба", "Червоний мак", "Корсар", "Золотий обруч", "Князь Ігор", "Сорочинський ярмарок", "Цар Едіп", "Дон Карлос", "Богдан Хмельницький", "Кам'яний гість", "Черевички", казахський "Жальбир", "Місія містера Перкінса", "Лілея"...

Дуже багато зробив він — і хай над цим працюють мистецтвознавці, а для нас радісно й приємно, що він іще багато дасіть, що йому тільки п'ятдесят літ, що він хоч і білий, та юнак — юнак і душею, і руками, і прагненнями.

Анатолій Галактіонович не тільки театральний художник. Він і блискучий станковіст. Його картини ("Інваліди" та ін.), його портрети захоплювали одвідувачів і наших радянських виставок, і виставок Парижа, Женеви, Балтимора НьюЙорка та інших великих міст.

А. Г. Петрицький — художник, громадський працівник, полум'яний патріот, — він саме в розквіті сил, у розквіті свого чарівного таланту. А

це значить, що він нас іще й чаруватиме, й милуватиме, й чимало ще зробить для радянського мистецтва і, головне, для народу. На те він і народний...

ПРО СТЕПАНА ОЛІЙНИКА

Вийшла з друку книжка — збірка гуморесок Степана Олійника "Наші знайомі".

— Напишіть, — кажуть мені,— про книжку "Наші знайомі" рецензію!

А я й кажу:

— Не наганну я нро книжку "Наші знайомі" ніякої рецензії, бо взагалі писати рецензії не вмію, та до того ще й не дуже я люблю рецензії, навіть позитивні, а що вже до негативних, то вони мені простотаки якісь неприємнуваті!

Хай рецензії про книжки пишуть літературні критики, бо вони для того обучаються, а от поговорити з приводу книжки "Наші знайомі", давайте, коли хочете, поговоримо, бо говорити є про що.

Книжка "Наші знайомі" Степана Олійника — хороша книжка..

Хороша вона і тематикою своєю, і мовою своєю, і тоном, і справжнім, глибоким своїм гумором, гумором оригінальним.

Степан Олійник уміє люто покепкувати з ворогів, уміє лагідно зогріти теплою своєю усмішкою радянську людину.

Хто хоче в цьому пересвідчитися, хай візьме й прочитає книжку.

Є в книжці речі сильніші, є слабші... але це вже рецензія! Не вмію!

О. Є. Корнійчук, голова Спілки радянських письменників України, на Другому Всеукраїнському з'їзді письменників дуже правильно сказав про Степана Олійника як про вельми обдарованого гумориста.

На нашому радянському сатиричногумористичному фронті ми спостерігаємо дуже інтересне явище, якого не знала дореволюційна сатира, якого не знає й сатира буржуазнокапіталістичних країн.

В нашій радянській гумористичній літературі народився позитивний герой.

Такий гумор є у всіх майже радянських гумористів (Воскрекасенко, Білоус), але чи не найтоншим майстром такого гумору є якраз Степан Олійник.

Прочитайте у "Наших знайомих" його "Імператора", "Василя Хомича" та інші речі, і ви побачите, що... але це вже рецензія! Не вмію!

Позитивний гумор у гумористичній літературі — дуже цікаве явище, нове, своєрідне, воно розширює горизонти жанру сатири й гумору, дає йому нові шляхи, нові властивості.

Багато ще потрібно нам боротися сатирою з ворогами зовнішніми. Чимало також доведеться нам вкласти енергії в боротьбу з рештками дрібновласницьких пережитків у побуті і в свідомості людей, та прийде ж час, ще весь бур'ян викорчується на землі.

Тоді як: гумору не буде, сміху? Ого, ще й який буде!

Але це буде сміх стверджуючий, радісний, ясний, теплий...

Радянські гумористи його й починають. І серед них — Степан Олійник.

Степан Олійник давненько вже працює в радянській літературі, але якось воно сталося так, що книжки його з'явилися оце тільки останніми роками.

В чім річ?

Не знаю, в чім річ, а проте хочеться звернутися до тих товаришів, кому потрапляють твори наших молодих авторів, початківців:

— Не затримуйте талантів! Хай ростуть!

Один мікробіолог мені говорив, що, коли найбуйнішу лірику покласти в шухляду років на п'ять, вона всихає й перетворюється на сіно, якого навіть кози не їдять.

А коли зашухлядити на такий час збірку найгумористичніших гуморесок, на гумореснах починають бриніти сльози, автор тих гуморесок лисіє, починає ставити своїх онуків навколішки і може навіть до того рознервуватись, що вставить собі вранці жінчині зубні протези, а потім кричить на всіх:

— Чого я рота затулити не можу? Який же з нього гуморист? Затримали, виходить, у зрості!

Із Степаном Олійником цього, хвалити долю, не трапилось, та забувати про це не слід.

Це не значить, що коли до редактора з'явиться молода кучерява людина, подасть зошита з віршами і рішуче заявить: "Я — геній! Ось вірші!" — то обов'язково треба відразу дзвонити до директора видавництва "Радянський письменник", щоб опоряджував літака везти вірші до друку.

Навіть коли та молода людина подасть довідку від кербуда, що, мовляв, мешканець будинку № 40 по вулиці Зеленій Іван Красунь справді геній, що підписом і печаткою свідчиться, і тоді навіть не треба хапатись.

Треба сказати такому "генієві":

— Сідайте, будь ласка! Покажіть язика! Скажіть: "А!" — І так ладиком до нього, ладиком: — Генія, мовляв, ще не видать, а так вроді "щось кудись лізе".

Література, в тому числі і гумористична, делікатна штука: недобереш — погано, переберешш — ще гірше...

Треба, щоб було "саме враз!" І треба, щоб усе було вчасно!

В резолюції Другого з'їзду радянських письменників України відмічено, що "із значними досягненнями прийшли до з'їзду письменники, які працюють в галузі гумору й сатири...".

Я гадаю, що така висока оцінка з'їздом роботи українських радянських сатириків і гумористів не позбиває їм їхніх шапок набакир і надалі вони носитимуть свої шапки скромненько, дужче наполягаючи на тому, щоб більше було таких книжок, як "Наші знайомі".

Я також гадаю, що всі талановиті українські сатирики й гумористи знають визначення ШоломАлейхема, що таке талант.

"Талант, — казав ШоломАлейхем, — це така штука, що коли вона є, так вона таки є, а коли її нема, так її нема..."

Знають вони також і інше визначення таланту — Максима Горького:

"Талант — це робота!"

Наслідком сполучення двох вищепойменованих визначень — "коли він є" плюс "робота" — і бувають такі книжки, як "Наші знайомі".

Дехто з письменників-гумористів замислюється:

— Чому, — мовляв, — сатиру й гумор ставлять на останнє місце? От і в доповіді т. Корнійчука спочатку — поезія, потім — проза, потім — драматургія, далі — дитяча література і аж останніми — гумор і сатира? Та й завжди так: і в статтях, і в оглядах... Чому?

Гумор і сатира не на останньому місці, а на лівому фланзі літературного фронту! І це зрозуміло: справжній полководець завжди на флангах становить найхоробріших, найбойовіших солдатів!

От чому сатирики й гумористи на фланзі!

Лівофлангові літературні солдати!

І серед них один з найбойовіших — Степан Олійник!

ПРО СЕРГІЯ ВОСКРЕКАСЕНКА

Є на світі такі якісь таємничі слова, — ні, не слова, а, певніше, вислови: "інші" та "тощо".

Коли ми говоримо або пишемо про когось чи про щось, то, закругляючи свою думку, ми її дуже часто закінчуємо отими таємничими висловами: "інші" або "тощо".

Приміром:

"В нашій поезії дуже плідно працюють Машенька, Пашенька, Дашенька, Парашенька та інші". Або:

"Сьогодні на літературному вечорі виступали письменники Гренко, Тренко, Мренко, Кренко та інші". Хто вони, оті таємничі "інші"?

Чому про Сашеньку, Дашеньку і т. д. пишуть, що він Сашенька, а вона Дашенька, або про Гренка й Кренка, що вони — таки найсправжнісінькі Гренко й Кренко, а решту письменників чомусь гамузом запихають в оте гемонське "інші"?

В чому річ?

Або, розглядаючи творчість якогось письменника, наша критика, говорячи про позитивне і негативне у письменника, про його плюси й мінуси, дуже й дуже полюбляє другий таємничий вислів: "тощо".

"У поета Пашеньки, мовляв, є ритм, є рима, але слабенькі в нього образи тощо".

Особливо коли йдеться про творчість молодого письменника.

А воно, на наш погляд, коли критика береться аналізувати творчість саме молодого письменника, і слід відкинути к бісу оте "тощо", а розібрати до корінчиків, до дрібничок, бо це буде на користь і письменникові, і читачеві того письменника, та й самому критикові,— не одмахуватиметься він загальниками, а привчатиме до глибокого, детального аналізу.

Як анатом із скальпелем.

Сергій Ларіонович Воскрекасенко — наш поет, сатирик і гуморист — не молодий поет і не початківець.

Не думайте, що він уже й дідуган з отакенною білою бородою, — ні, він, що називається, тепер оце "саме враз", так би мовити, "у формі".

Пише він уже давненько, але чогось поетична фортуна ніяк не хотіла ставати до нього лицем.

Не можна сказати, щоб вона була до нього й спиною, ні…

Все якось так — бочком, бочком…

З музою Сергій Воскрекасенко весь час був у добрих стосунках, з самого початку своєї літературної роботи, а от фортуна його не голубила.

І довго (надто вже довго) затискували Сергія Ларіоновича в оті "інші".

Кінець кінцем Сергій Воскрекасенко розколов шкаралупу "інших", рішуче й сміливо "вилупився" з неї на білий світ і радісно заспівав:

Будь здорова, Україно, І чолом тобі, й привіті Будь щаслива, Україно, Славна й дужа на весь світ!

Правда, здорово?

Дзвінким, повним, синівськовірним голосом вітає поет свою Батьківщину.

Син, коли він справжній син свого народу, має право одверто, на повний голос привітати свою матір Батьківщину, ніжно її приголубивши в своїх поетичних обіймах…

Дуже й дуже обережною ходою підходив Сергій Воскрекасенко до літератури, трохи немовби озираючись, оглядаючись...

Ви гадаєте, що він за себе боявся?

Ні, він за літературу болів, щоб її, бува, якось не образити, не принизити, не завдати їй якоїсь прикрості.

Звеличити, тільки звеличити, збагатити літературу — не себе на літературі, а збагатити саме літературу, — мета Сергія Воскрекасенка.

Я, ви ж знаєте, не рецензію на твори Сергія Воскрекасенка пишу, я говорю про нього як про талановитого сатирика й гумориста, як товариша по роботі в літературі, і мені хочеться, щоб знали його читачі, щоб знала про нього наша чудесна молодь.

Я не знаю, чи були вже рецензії або критичні розвідки про творчість Сергія Воскрекасенка, — коли не було, то, певне, будуть, і, напевне, в його творчості знайдуть критики його власне "тощо".

Служіння народові — мета поетова.

Служить він народові вірно й нелицемірно.

Про друзів, про хороших наших роботящих людей у Сергія Воскрекасенка і слова хороші, теплі, лагідні... Про наших, про радянських людей він говорить:

Бо дівчата гарні, вмілі В нашій зновтаки артілі.

Але треба вам знати, що Сергій Воскрекасенко в своїй сатиричній поезії (він більше сатирик, ніж гуморист) дуже колючий і дуже зубатий, я б сказав — навіть лютуватий.

З ворогом у нього ніяких "цирліхівманірліхів" нема, — він бере ворога за грудки і б'є просто в лоб. Словами, розуміється...

І знаходить для ворога слова пекучі, жалючі й гострі...

Лексика у нього народна, і він уміє вибрати для ворога з тої лексики слова безжалісні, такі, якими обзивав наш народ панів, попів, ледарів і всяке казнащо.

Про панів ми у нього читаємо:

І стрибуче, мов блоха, Вийшло куце, з піваршина, Закричало щось, завило, А вона — як мотовило, Довга, довга та суха І така ж, як він, — лиха.

Звернув на рецензію... Стоп!

Воскрекасенко дуже дотепний і пекучий у своїх епіграмах і пародіях.

Радісно, товариші, жити в радянському світі, коли з "інших" приходять у літературу талановиті письменники, що вони саме приносять радість і народові, і літературі.

От і Сергій Ларіонович Воскрекасенко прийшов з "інших" — майстер вдумливий, серйозний, дотепний, талановитий тощо!

"КАЛИНОВИЙ ГАЙ"

І

Стоїть собі повоєнне українське село. Колгоспне село.

А в тому селі вже нові хати побудовано, хати під черепицею, з великими вікнами, з просторими ганкамиверандами.

Під великими вікнами на клумбах та на грядках цвітуть троянди і цвітуть рожі, горять бузковим полум'ям зелені кущі, пахтить резеда, під легеньким вітерцем тихо погойдуються жоржини, а пишні кущі калинові ніби гарячою кров'ю покроплено.

Цвітуть сади…

Білорожева грушоябдуневишнева метелиця водить буйний танок у селі й понад селом. Село — садок!

"Попід селом тече річка, як скло, вода блищить", а над річкою густі очерети, і запашна осока по заводях, і ряска, і латаття, і білі водяні лілеї…

А у воді риба: і сомки, і щучки, і линки, і краснопер…

На острові серед річки — курінь, під столітньою дуплястою вербою, на вербі сіті рибальські порозвішувано, і жаки, і ятери, а перед куренем огнище, а над ним казанок, а в казанку юшка вариться…

А гусей скільки! І лебеді восени сідають. За ериками, на озерах, гуси збираються, Тисячі їх, і лебеді, а качок — як мошви!

Поза селом гаї, дубові, кленові гаї, а поза гаями і перед гаями безкрайні лани золотої пшениці, поля і кукурудзи, і соняшнику, і проса, і бавовнику…

Українське колгоспне село.

II

В селі в тому, в колгоспному, живуть чудесні люди.

Люди ті, разом із своїми друзями, врятували своє село від фашистських головорізів, відбудували його і працюють там, будуючи нове життя.

Вони люблять своє село, свій колгосп, бо вони там народилися, виросли, вивчилися жити й працювати, — отже, живуть і працюють!

Приїжджі до них гості кажуть про них:

— Які люди у вас гарні! А дівчата — одна в одну, — стрункі, смаглолиці, таких дівчат я ще не бачив!

І таки справді — хороші дівчатка, і самі вони — єсть, що називається, на що подивитися, а до того ще й у багатьох із них на дівчачих грудях виблискують урядові нагороди.

А як вони співають!

Молоді їхні голоси, вириваючись з орденоносних грудей, лунають понад садами, гаями, очеретами — то сумовито, бо "нельзя рябине к дубу перебраться", то гордовитовесело, бо "честь заслужила з подругами я, ланка — то сила і слава моя".

Перекочуються дівчачі пісні через молоді яблуневі колгоспні сади, стелються зеленими пшеницями, гойдаються на ніжномолодих віточках юних кленів, дубів, акацій, смерек, берізок.

Радянську владу в тому селі представляє чудесна жінка Наталка Микитівна Ковшик, сувора охоронниця радянських законів, дисциплінований і полум'яний член Комуністичної партії, розсудливий, розумний і енергійний представник народної влади і водночас весела, дотеааа, жартівлива жінка й ласкава та ніжна мати...

Ще нема в селі доброго клубу, нема оркестру, а в колгоспі приміщення для худоби не всі добрі, але те все буде, бо про це дбає енергійна Наталка Ковшик, голова сільради. Обов'язково буде й оркестр, бо Іван Петрович Романюк сказав:

— Куплю. Даю слово!

Іван Петрович Романюк — голова колгоспу в тому селі.

Розумний голова, чорновусий, огрядний, колишній сапер Радянської Армії, з орденами за бойові заслуги на війні і з орденом "Знак пошани" за колгоспну роботу.

Двадцять літ головує вже в колгоспі Іван Петрович Романюк.

Як головує?

— Після війни людей із землянок в нові хати вивів, усе господарство на ноги поставив і аж до середнього рівня довів!

І в той же час:

— Що ви мені все Дубковецького та Посмітного під ніс тичете? У мене від них уже нежить хронічний! Хіба я не хочу таким бути, як Дубковецький, і по всіх центральних президіях сидіти, і з членами уряду на портретах зніматись? Не можу я кожному колгоспнику вкласти в голову свій мозок! Не доросли наші! У мене нема часу на екскурсії їздити… Я роблю, день і ніч роблю! А їм усе мало й мало…

А голові на відповідь:

— Нам завжди буде мало, бо ми комуністи… Колгоспне життя…

Радянський письменник, лауреат, що прижав до того села пожити й попрацювати, попервах сказав був:

— Невимовна тиша у вас… Спокій, величний спокій…

А воно, виходить, зовсім ніякий там не спокій, а навпаки, велика боротьба, боротьба нового із старим, боротьба за ще краще життя, за поступ, за культуру, за комунізм.

І які чудесні паростки нового вже повиростали в нашому житті на колгоспних наших селах.

І не тільки в роботі, не тільки в агрокультурі, в обробітку землі, а як перемінилися самі люди, які прекрасні нові риси й ознаки з'явилися в їхніх характерах, у ставленні одного до одного…

Поняття обов'язку, дружби, кохання, поняття громадського й власного — як вони за цей час змінилися, зробилися вишуканими, тонкими, благородними.

Як наші радянські люди розуміють мистецтво: і книгу, і театр, і картину…

І робота, і культура, і почуття — все:

— Уперьод! Только уперьоді

III

О. Є. Корнійчук виїхав з Києва, приїхав до села, подивився, село йому сподобалось.

— Як зветься село? — запитав Олександр Євдокимович.

— Калиновий Гай!

— Назва підходяща! Збирайтесь, громадяни! З усім, що у вас єсть, і з хорошим, і з тим, що має покращати! Збирайтесь! Швидко!

— Куди? — перелякано запитав Іван Петрович Романюк, голова колгоспу.

— У комедію! Театри чекають!

— Я так і знав! Рррят!.. — крикнув І. П. Романюк. — Я ж двадцять літ чесно... і голова болить! Дайте хоч пираминдону прийняти!

— Та ви не бійтесь! Я похорошому! Беріть пираминдон, беріть глечик з квасом, усе беріть!

— А голову сільради, Наталку Микитівну, брати?

— Яз радістю й сама поїду! — підбігла Н. М. Ковшик.

— Та до нас і гості якраз приїхали: письменник Батура, художник Верба! Як же нам бути?

— А люди підходящі?

— Хороші людиі Лауріяти!

— Беріть і їх! Все забирайте, і їдьмо...

— А рибалок, а бригадира Вітрового?

— Я ж кажу — всіх! До цурки!

— Та вони ж без річки, без куреня, без човнів не можуть!

— За вашими хатами, за річкою, за садками, за всією вашою красою природною талановитий народний художник А. Г. Петрицький уже поїхав! Усе забере! Та ще й підкрасить, — ще кращі будуть!

Тонкий і спостережливий художник О. Є. Корнійчук приніс до театру цілі брили нашого прекрасного колгоспного життя та каже:

— Ось воно яке! Розташовуйте його по мізансценах та показуйте!

Сидиш у театрі і п'єш, буквально упиваєшся всім тим, що бачиш, що чуєш, що переживаєш разом із героями "Калинового Гаю".

Простими, запашними словами про складні й серйозні речі говорить автор, а тому, що просто, полюдському сказано, тому воно таке глибоке й переконливе.

А як оригінально, просто й мудро показано й розв'язано почуття дружби між матросом Вітровим і письменником Батурою в дуже складній ситуації кохання до дівчини...

А ставлення матері, Н. М. Ковшик, до кохання доньки Василини з художником Вербою?1

Все це нове, свіже, правдиве.

Одне слово:

— Отак би й мені хотілося! А як...

Та що — я вам найнявся про "Калиновий Гай" розказувати?!

Підіть самі та й подивіться!

IV

Акторська гра? Правильна гра! Та й уже!

Оцінка глядачів така (я, пробачте, підслухував):

— Ю. В. Шумський? Орелартист!

— Орел, кажеш? Не орел, а звірартист! Ти подивись, як Ю. В. Шумський своїм Романюком Кіндрата Галушку з'їв!

Я сам собі й подумав: "Велика була небезпека в Ю. В. Шумського із Романюка Галушку зробити! Блискуче вийшов переможцем! Дав Романюка вірно, кріпко, правдиво, з тонкими штрихами й нюансами".

Н. М. Ужвій?

Один глядач каже другому:

— От урізала Наталія Михайлівна, спасибі їй!

Я не знаю з теорії сценічного мистецтва, що значить термін "урізала", але, судячи з виразу облич у розмовців, з блиску їхніх очей, з усього їхнього захоплення, гадаю, що термін "урізала" — позитивний.

А П. М. Нятко?! Це ж треба "зобразить" таку Агу, що вже її трудно переагакнути!

А В. Добровольський? А Є. Пономаренко? А Яковченко? А Кусенко? А Братерський?! А... А... А...

Я тут залишу місце, а ви вже всіх акторів (за абеткою) пропишіть самі.

Талановита робота Гната Петровича Юри єсть великим кроком уперед театру імені І. Франка.

Оформлення? Дивився б отак, та й дивився на А. Г. Петрицького, та й дивився! Чудодій! Хоч би хоч раз Петрицький щось погано оформив. Для штуки! Не вміє!

Для глядачів "Калиновий Гай" — велика радість.

Єдина в п'єсі небезпека: дехто, як його посилатимуть на село, може замість села піти на "Калиновий Гай", а потім доклад напише. І всі повірять, що він на селі був, ще й командировочні дадуть.

Чого від п'єси хочеться?

Хочеться, щоб таких п'єс було багато!

Чого в п'єсі нема?

Того, чого їй і не потрібно!

Спасибі авторові і театрові за хвилини справжньої насолоди.

МНОГАЯ ЛІТА ПОЕТОВІ!

І

Шістдесят літ Павлові Григоровичу Тичині. І зразу всі:

— Кому?! Павлові Григоровичу?! Тичині?! Не може бути!

— Метрика!

— А, що ви там про метрику?! Яка може бути метрика для "молодого, молодого, молодистого"?!

Велика й славна путь поетова.

Багато часу минуло відтоді, "як упав же він з коня" "на майдані коло церкви", та й досі співає поет на радість нашу повним голосом.

Арфами, арфами — золотими, голосними — обзиваються поетові гаї, самодзвонними, і весна йому була й єсть запашна, квітамиперлами закосичена, і був бій вогневий, і як твердо стояв, мов криця, в тому бою вогневому поет, от через що і ровесники, і молоде покоління, віншуючи юне його шістдесятиліття, многоголосим хором, як один, щасливо проказують:

Славим день, Ми співаєм, Дзвоном зустрічаєм День! День.

Славим день шістдесятиріччя нашого поета. Приходять поетові друзі, приходить народ, а найрадісніше, що

Ідуть, ідуть робітники веселою ходою…

Ідуть, щоб привітати поета.

2

На світанку життя свого поетичного запитував поет:

Що місяцю зіроньки кажуть ясненькі? Що шепчуть квітки уночі над рікою? Про що зітха вітер? Що чують тумани?

Поет хотів знати про все: і про що гомонить струмочок, і про що шепоче листячко, про що очерет дзвонить сумну пісню…

Ой, як багато хотів поет знати…

Про що реве вітер, ридають дерева, плаче травиця, і чиї сльозироси?..

І все пізнав поет…

А яку ж велику, яку довгу й славну путь пройшов поет, щоб на весь зріст стати, щоб отако розплющеними гостро ніжними очима глянути довкола й сказати:

Адже це уже не дивно, що ми твердо, супротивно, владно устаєм…

Бо нас партія веде, і ми сміливо, упевнено, непохитно

Оживляєм гори, води, відбудовуєм заводи, ростемо ж ми, гей!

Ростемо…

В тімто й сила поетова, в тімто й слава поетова, що, збагнувши, чого скриплять і ридають дерева під вітром, кому усміхаються рожі червоні, та не тільки сам збагнувши, а й читачам про все це пісенним словом розповівши, він, поет, пішов далі, далі, далі — у громадську путь, у буряну путь, — щоб грізно, громово сказати:

За всіх скажу, за всіх переболію…

З

Щасливий поет, що в дні його юності передалася йому радість за нього в очах Михайла Михайловича Коцюбинського...

З яким захопленням згадує поет про своє знайомство з великим письменникомдемократом, другом Максима Горького:

Розіллята

в очах його за мене радість — враз передалася і мені. Багата душа його озвалась...

Через оту за поета радість в очах М. М. Коцюбинського так трепетно і ніжно заграли "Сонячні кларнети".

Багата душа Коцюбинського перелилася в юну поетову душу, що розцвіла "Плугом", зашуміла "Вітром з України", налилася по вінця любов'ю до народу, до землі...

Ах,

нікого так я не люблю, як вітра вітровіння, його шляхи, його боління і землю, землю свою.

Цілком природно й закономірно, що любов до народу, любов до своєї, до радянської землі привела поета до лав славної більшовицької партії, народної партії:

Збільшовиченої ери піонери, піонери — партія веде, партія веде.

І вже разом із Комуністичною партією, під її проводом народилися "Чуття єдиної родини" і "Сталь і ніжність" для того, щоб "Перемагать і жить".

4

Шістдесят літ поетові.

Ой, не кажіть про це нікому, бо ніхто не повірить! Так було:

— Трояндний!

— Молодий!

А хіба це не молодо:

Я одержав нагороду. Що скажу своїму народу? Тільки те, що я із ним Буду жить життям одним. Буду піснею дзвеніти, І му жатись, і мужніти — через довгії мости переходить і рости.

І живе поет одним життям із народом, дзвенить молодо піснею і росте…

З любовію до народу, до партії, з піснями про народ, про партію живе й росте наш поет.

Для того він живе й росте, щоб на повний на могутній голос заявити:

Я єсть народ, якого правди сила Ніким звойована ще не була. Яка біда мене, яка чума косила! — а сила знову розцвіла.

Щоб жить — ні в кого права не питаюсь. Щоб жить — я всі кайдани розірву. Я стверджуюсь, я утверждаюсь, бо я живу.

Живіть, поете! На радість народові, на славу радянської літератури!

Довгого вам віку та журавлиного вам крику!

P. S. А тепер, дорогий Павле Григоровичу, дозвольте мені вас обняти й кріпко потиснути вашу руку.

Ви не дуже гордіться, що вам уже шістдесят, бо декому вже й шістдесят другий...

І не старайтеся того декого наздоганяти!

Хай вам буде краще рівно двадцять літ. Тоді й декому піде двадцять другий! А це значно, між іншим, веселіше, як шістдесят другий.

Сердечно вас вітаю!

ВСЕ ЖИТТЯ З ГОГОЛЕМ

1

Коли я вперше почув про Гоголя? Ой, давно, давно, давно!

Ще й до ніколи я не ходив, як уперше дізнався, що в містечку Сорочинцях народився письменник Микола Васильович Гоголь, що писав книжки і написав "Сорочинський ярмарок".

Чому саме найбільше вразило мене, що Гоголь написав "Сорочинський ярмарок"? Не "Ревізора", не "Тараса Бульбу", а іменно "Сорочинський ярмарок"?

Ярмарок у нашому містечку був для нас, дітей, великим святом, бо батько давав нам на ярмарок по цілому п'ятаку, і — боже мій, боже мій! — скільки ж можна було на того п'ятака поласувати: і "Фіалки" під яткою випити, і "брусиків" купити, і канахветів барбарисових аж п'ять на копійку, і отого великоговеликого канахвета, довгого, круглого, що золотом обкручений, та ще й з обох кінців у його золоті китиці. А

коникипряники, рожеві з золотом, аж два на копійку! А цигани й коні! А каруселії Ах, ярмарок — дитяча мрія!

І от у Сорочинцях народився письменник, що про ярмарок написав! Значить, і про "Фіалку", і про коні, і про циган, і про "брусики", і про канахвети, і про каруселі?

Який же це, мабуть, хороший письменникі

От би почитати! Хоч би скоріше до школи!

Батьки мої жили на невеличкому хуторі, біля великого містечка колишнього Зіньківського повіту на Полтавщині.

До Сорочинців од нас сорок п'ять кілометрів, до Полтави — сімдесят п'ять, до Диканьки — шістдесят.

Батько, — ми, діти, про це знали, — їздив і в Сорочинці, і в Полтаву.

У Сорочинцях жили якісь наші родичі, у Полтаву батька в різних справах посилала бариня, а про те, що на світі є Диканька, ми дізналися з етикетки на пивній пляшці, де по складах удвох із старшим братом з трудом прочитали: "Пиво Диканського заводу князя Кочубея, м. Диканька".

І тоді до матері:

— Мамо, що таке князь?

— Мало мені з вами клопоту, щоб я ще князями собі голову сушила! Побіжи подивись, чи гуси не в шкоді. Та носа втри, князю ти мій замурзаний!

Може, мені тоді було п'ять років, може, шість, а тільки пам'ятаю, одного літнього дня в хаті в нас почалася якась незвичайна тривога, батько щось потихеньку говорив матері, мати охкала, ахкала, хапалася за віника підмітати хату і запитувала батька:

— Та що ж вони хоч їдять? Чим ми їх пригощатимемо?

А батько спокійно відповідав:

— Те їстимуть, що й ми їмо!

Аж увечері вияснилася причина такої в нашій хаті тривоги.

За вечерею, коли вся сім'я була в зборі, батько сказав нам, дітям, а нас, батькових та материних дітей, сиділо за столом чималенько, вечеряли не з одної миски, а з цілих трьох:

— От що, дітки! Приїздять до нас у гості сорочинські дядько й дядина. їдуть вони на богомілля ув Охтирський монастир, а по дорозі заїдуть до нас. Забажалося їм подивитися, як ми живемо. Хоч вони нам і не дуже близькі родичі, якісь там троюрідні, та, проте, родичі. І вам вони дядько й дядина. Вони багаті, у них у Сорочинцях цілі хороми, а дітей у них нема. Так от, дітки, як вони приїдуть, так ви в очі їм не лізьте, а як вітатимуться, поцілуйте ручки, відповідайте тільки тоді, як про щось вас питатимуть, а краще більше в садку та на вгороді гуляйте — тепер літо.

— А де вони спатимуть, тату?

— А спатимуть у хаті! А ви, дітки, в клуні, на сіні, тепер тепло!

Це вже добре — спати в клуні, на сіні, бо мати боялася нас, малих, самих залишати в клуні на ніч:

— Ще клуню підпалите!

Спали ми в клуні тільки тоді, коли мати або батько з нами залишалися, а це траплялося не часто.

"От якби довше дядько з дядиною гостювали в нас, щоб у клуні ночувати!" — мріялося нам, маленьким.

Мати причепурила хату, вимастила долівку, посипала її травою, — запашно в хаті та зелено.

…От приїхали й родичі. Приїхали не возом, а тарантасом, парою гладких, з великими черевами вороних коней, а на козлах сивий дід з довгими вниз вусами, а в зубах у діда люлька-зіньківка.

Батько з матір'ю вийшли до тарантаса, уклонилися низенько родичам, і батько урочисто проказав:

— Милості просимо!

А ми, діти, з'юрмилися біля сіней, витріщивши на родичів здивовані оченята.

Підійшли родичі до нас:

— Драстуйте, дітки! Та скільки ж тут вас! Ми їм хором, хоч і не дуже влад, одповіли:

— Драстуйте!

Уперше ми побачили своїх багатих (а ми були бідні) родичів.

Чудними вони нам здалися.

Дядько — маленький, худенький, з руденькою цапиною борідкою й колючими підстриженими вусиками. Оченята в його десь глибоко в очних ямках сидять і звідти швидко сюдитуди бігають. На голові в дядька картуз із лискучим козирком. Одягнений в якесь дивне вбрання: довгийдовгий піджак. Потім уже я дізнався, що то сюртук зветься. На ногах чоботи "бутилками", лискучілискучі — лаковані. А на жилетці — срібний ланцюжок, і на ньому великий срібний годинник.

А дядина! Із дядини можна було б викроїти не менш як штук три отаких її дядьків. Така вадовисока, така вона огрядна, така вона пишна. А лице біле біле густі чорні великі брови ластівкою, і на щоках, як вона посміхнеться, великі ямки робляться. Як скинулавона з себе сірий від пороху балахон, — на ній ми побачили шовкову блакитну сукню, довгу аж до п'ят, підперезану золотим, із якоюсь чудернацькою бляхою, поясом. А круг шиї мереживо спускається на плечі й на груди.

Увійшовши в хату, гості перехрестилися, посідали, і дядина дала матері якийсь пакунок:

— Це вам, сестрице!

А тоді підозвала нас, дітей, і кожному дала аж по три цукерки.

— Кажіть же "спасибі", — наказала мати.

— Спасибі! Спасибі! — ми гуртом та за цукерки і в садок.

* * *

За кілька часу вийшов у садок дядько. Він побачив мене, підійшов та й питає:

— У школу вже ходиш?

— Ні, я ще малий!

— А читати вже вмієш?

— Ні, ще не вмію! Літери вже розбираю, а ще сказати не вмію! От із Федьком, із старшим братом, потроху ми складаємо слова. Так Федько восени оце вже в школу піде, а я, може, аж на ген ту осінь!

— Ну, нічого, встигнеш іще навчитися читати! — каже дядько.

Дядько на перший погляд мені не сподобався, якийсь він здався мені колючий, неприємний, а виявилося потім, що до дітей він ставився прихильно і навіть ласкаво, хоч своїх дітей у них не було.

А може, саме через те він до чужих прихилявся, що не було своїх…

Отоді ж таки в садку дядько, гладивши мене по голові, й каже:

— А ти про Сорочинці чув?

— Чув! Та ви ж там живете!

— А про Гоголя чув?

— Про якого, дядю, Гоголя? Ні, не чув!

— От коли ти підеш у школу, навчишся читати, тоді узнаєш, що в Сорочинцях, де ми живемо, народився письменник Микола Васильович Гоголь, що написав "Сорочинський ярмарок". І народився він на нашій вулиці.

Я вже не пригадую, чи говорив він іще про щось, що написав М. В. Гоголь, але про "Сорочинський ярмарок" пам'ятаю добре.

Я вже говорив, чому саме.

І мені тоді здалося, що дядько гордий не з того, що був на світі великий Гоголь, а з того, що він народився "у нас, у Сорочинцях", і не на якійсь іншій, а на "нашій вулиці"! От які ми!

А мені тоді, після дядькових слів, аж усередині запекло — так до школи захотілося, щоб навчитися читати, щоб скоріше про "Сорочинський ярмарок" прочитати.

Ой, давно, давно, давно це було!

А тепер, коли я дивлюсь на шість томів повної збірки творів Миколи Васильовича Гоголя, що стоять он у книжковій шафі у глинястій обгортці,— випливають дитячі роки, хутір на Полтавщині, сорочинські дядько з дядиною, ярмарок з ятками, циганами, кіньми, "Фіалкою", канахветами, батьківським п'ятаком, перша чутка про сорочинського письменника Гоголя, що "Сорочинський ярмарок" написав, і болюче бажання скоріше навчитися читати.

І дитяче:

— Написав про Сорочинський ярмарок! Ой, який же це, мабуть, хороший письменник!

Як бачите, іноді діти навіть в оцінці письменника не помиляються.

Батьки в мене були грамотні. Тобто вони вміли читати й писати. Бібліотеки вдома ніякої не було. Із книжок, що були в нас у хаті, пригадую тільки дві: євангелію у червоних палітурках і переплетений за якийсь прапраминулий рік журнал "Русский паломник". Де він узявся, той "Паломник", бог його відає. Не пригадую, щоб батько коли читав євангелію, він тільки ретельно записував на останньому чистому аркушикові, коли хто з нас, дітей, народився:

"Павел род. 188... году, генваря..."

Коли він записав геть увесь той аркушик, довелося приклеїти ще один, не вміщалися новонароджені. Мати, пригадую, дуже часто вдавалася до "Русского паломника". Суботами, ввечері, обов'язково читався "Паломник".

Іншої якоїсь книжки, що її б читала мати, не пригадую.

Двадцять п'ять літ я пам'ятаю свою матір, і двадцять п'ять літ вона читала той самий "Русский паломник".

Очевидно, інтересна книжка.

Коли ми вже пішли в школу, навчилися читати, книжки ми брали в бібліотеці, що була в містечку при волосному правлінні.

Бібліотека, щоправда, була невеличка і на всю величезну волость одна; книжки були зачитані, підклеєні, поклеєні, переклеєні, та, проте, читати їх було можна.

Твори Гоголя в бібліотеці були.

І здійснилася моя мрія.

Я прочитав "Сорочинський ярмарок".

Це була, мабуть, чи не найперша книжка, що я її самостійно прочитав.

Розуміється, я взяв збірку "Вечори на хуторі біля Диканьки", і як же я зрадів, коли одразу після передмови пасічника Рудого Панька першим я побачив "Сорочинський ярмарок".

Трохи не так, як я собі уявляв, хоч там усе було те, що й на нашому ярмарку.

Тільки що в нас на ярмарку не було "червоної свитки".

А Солопіїв Черевиків, і Цибуль, і Хіврь, і Парась, і Грицьків — повнісінький ярмарок.

І такі були, що й Солопію із Цибулею перепили б, і Хіврю б перелаяли…

Прочитано було й перечитано і "Вечір під Івана Купала", і "Майську ніч", і "Страшну помсту" і т. ін., і т. ін.

Із захопленням і з трепетом перечитано.

А вечорами ми, діти, бавилися в "червоної свитки", лякали всіх, бігали, хрюкали, аж поки було мати віником не намахає.

Коли ми, старші, попідростали, бабуся наша вже меншеньким казки розказувала, як свого часу й нам: про відьом, про лісовиків, про водяників, про домових.

Одного такого вечора я взяв книжку:

— Давайте, бабусю, я вам почитаю!

— Почитай!

Я почав читати "Зачароване місце".

Бабуся в страшних місцях хрестилася й проказувала:

— Свят, свят, свят!

— Бабусю, чого ви хреститесь? Такого не було! Це письменник вигадав!

— Якби не було, у книжках би не писали! — відповіла бабуся.

Бабуся ясно визначила Гоголя як великого реаліста: якби не було, не писав би!

Всім життям своїм і всією своєю творчістю Гоголь довів: якби не було, не писав би!

III

Так от з дитинства і до старості з Гоголем. Чи мав вплив Гоголь на мою творчість? Ну, а як ви гадаєте?

Хіба може письменник, кожний письменник, а тим паче такого жанру, як я, пройти повз творчість мого великого земляка, Миколи Васильовича Гоголя?

І читав, і вивчав, і кожного разу дивувався:

— Звідки бралося, з яких криниць, з яких джерел водограєм било чарівне гоголівське слово?

І Сорочинці на місці,— та ще які тепер Сорочинці! — і Диканька процвітає,— та ще яка тепер Диканька! — і в Миргороді вже давно калюжа висохла, і вже він не гоголівський Миргород, а чудесний радянський курорт, — а другого Гоголя нема!

Невже Микола Васильович увібрав у свій талантище увесь сміх, всі чари, всю красу, всі барви життя? Ні! Ні! Ні!

Миколи Гоголі не щороку народжуються, зачекайте, настане день, коли з'являться чарівні радянські "Вечори".

Може, вони будуть не біля Диканьки, а біля Каховки, а як не біля Каховки, то біля Шевченківської МТС, а будуть!

Неодмінно будуть!

Слово великого Гоголя не тільки не вмре, а дасть чудесні паростки!

Дасть! Дасть! Дасть!

IV

До ювілейних торжеств з приводу століття з дня смерті Гоголя мені припала велика честь працювати над перекладами драматичних творів великого мого земляка на українську мову.

Я переклав "Ревизора", "Женитьбу", "Игроков", "Приложения к "Ревизору" та "Театральний разьезд"...

І "Ревизор", і "Женитьба", і "Игроки" в перекладі на українську мову були, але літературознавці вважають, що переклади ті не зовсім задовільні, перекладачі ніби одійшли від автора, не зберегли в перекладах аромату гоголівського слова.

Першим переклав "Ревизора" і першим поставив його в українському театрі корифей українського театру Микола Карпович Садовський (Тобілевич), один із славнозвісних трьох братів Тобілевичів (Карпенко-Карий, Садовський, Саксаганський).

Сам Садовський грав городничого.

Грав він його знаменито.

Мені доводилося бачити "Ревізора" у театрі М. К. Садовського.

Хлестакова тоді грав (теж чудесно!) нині народний артист СРСР Іван Олександрович Мар'яненко.

Переказували, що знаменитий Давидов, тоді артист петербурзького імператорського Александрінського театру, один із найкращих городничих, приїздив до Києва дивитися, як грає городничого Садовський, і захоплювався його виконанням ролі А. А. Сквозник-Дмухановського.

Переклад Миколи Карповича Садовського справдітаки, як на теперішній час, подекуди застарів і потребує поновлення.

Інших перекладів мені не довелося читати.

Судити, розуміється, про свою роботу я не буду, скажу тільки, що ніколи я так не хвилювався, працюючи в літературі, як хвилювався я, перекладаючи твори Гоголя/

Зберегти красу, чарівність, аромат гоголівського слова — трудна це задача. Трудна й відповідальна...

Я сердечно вдячний поетовіакадеміку/ Максимові: Тадейовичу Рильському заи велику йоло допомогу, мені в цій роботі...

Українській радянській літературі потрібні досконалі переклади творів М. В. Гоголя, і коли мені припала ця честь, то це не значить, що

роботу виконано як слід і що до неї не слід ще і ще повернутися, щоб таки справді мати переклад, достойний, незрівнянного оригіналу..

Отак а дитинства і до похилих літ з великим земляком своїм, з Гоголем, у серці.

Хай буде йому довічно земля пухом!

М. В... ГОГОЛЬ

(До століття' З' дня1 смерті)'

1

У передмові до; "Вечорів на хуторі поблизу Диканьки" пасічник. Рудий Панька говорить:.

"...Як доживу, дасть бог, до нового року та випущу другу книжку, то можна буде полякати дивами, які творилися в старовину в православній стороні нашій. Між ними, може статися, знайдете побреханьки самого пасічника, що їх він оповідав своїм онукам. Аби тільки' слухали та читали, а в мене, мабуть, ліньки кляті' тільки порпатися, набереться в на десять таких книжок..."

Устами пасічника; Рудого Панька говорив великий російський письменник Микола Васильович Гоголь. І говорив він. — правду:.

У М. В. Гоголя набралося більше ніж десять книжок його чарівних творів, що їх із захопленням: читали, читають, і. читатимуть і. онуки і правнуки, і праправнукиї пасічникові, а потім онуки онуків і праправнуки праправнуків...

І ніколи, доки житимуть люди; не померкне гоголеве слово...

"Аби тільки слухали та читали..."

А для того, щоб уважно за розумінням слухали; таї читали, не треба брати прикладу, а того, школяра..

"..лцр вчився у якогось дяка грамоти, приїхав до батька і зробився таким латиншиком, що забув мавіть свою мову рідну... До слона повертав на ух. Лопата в нього — лопатус, баба — бабус. От, трапилося одного разу, пішли вони разом із батьком на поле. Латинщик побачив граблі та й лигає в батька: "Як це, батьку, по-вашому зветься?" Тай наступив, роззявивши рота, на зубки. Батько ще й не встиг одповісти, як граблище, розмахнувшись, лідскочило і — лясь його по лобі. "Прокляті граблі! — закричав школяр, вхопившись рукою за лоба і відстрибнувши на аршин. — Як же вони, чорт би зіпхнув із мосту їхнього батька, боляче б'ються!" Так он як! Пригадав і назву, голубнику!"

Кожний твір великого майстра слова, геніального тгасі5ментшка з захопленням і з великим інтересом читався ї читається і дітьми, що тільки-но починають водити по книзішальчиком, і людьми дорослими, людьми вченими.

2

4 березня 1952 року минає сто літ з дня смерті Ти. В. Тоголя.

"Давно вже не було на світі письменника, який був би такий важливий для свого народу, як Тоголь для Росії", — писав про Гоголя великий революціонер-демократ М. Г. Чернишевський.

Був Гоголь великим за тих, минулих часів, таким він великим і залишився на віки вічні для всіх народів Радянського Союзу.

Гоголь — наш земляк, українець.

Батьки його, невеликі українські поміщики, Марія Іванівна та Василь Панасович, жили в м. Великих Сорочинцях Миргородського повіту;на Полтавщині. Там і народився Микола Васильович 1 квітня 1809 року.

Дитинство своє прожив у с. Василівці біля Миргорода.

Дев'ятилітнім хлопчиком (1818 р.) його віддали вчитися до повітової школи в Полтаві, де він пробув два роки, азі 821 року перейшов учитися у м. Ніжин на "Чернігівщині, до Ніжинської гімназії вищих наук, яку він і, закінчив 1828 року.

Почав писати, ще бувши учнем у гімназії, де він випустив гімназіальний журнал. В Ніжині він написав вірш

"Непогода", трагедію "Розбійники", повість "Брати Твердиславичі", поему "Росія під татарським ярмом", сатиру "Дещо про Ніжин, або Дурням закон неписаний". Останнього року життя в Ніжині він написав поему "Ганс Кюхельгартен".

Гоголь, учившись у Ніжині, дуже цікавився народною творчістю, часто бував на околицях міста на народних святах, гулянках, там записував народні обряди, пісні, приказки, звичаї,— ці записи склали "Книгу всякої всячини", з якої він потім брав матеріали для своїх творів: "Вечори на хуторі поблизу Диканьки", "Миргород", "Мертві душі" — і драматичних творів: "Ревізор", "Одруження" і т. д.

Життя в дитинстві в мальовничому українському селі, вивчення юнакомучнем народного життя, спостережливість, природний талант — це все спричинилося до того, що Гоголь дав незрівнянні своєю чарівною красою й правдивістю картини української природи, людських характерів, правдивої історії народу…

Хто не знає незрівнянних, чарівних гоголівських описів Дніпра, української ночі, українського степу і т. д. і т. ін.?

За це так шанує і так любить народ свого великого народного письменника Миколу Васильовича Гоголя!

М. В. Гоголь — письменникгуморист.

Дуже багато смішних речей написав він, але він сміявся не для того, щоб тільки сміятися.

Сміхом своїм письменник боровся із тим злом, із тією несправедливістю, що панувала на світі в його часи.

Він сказав:

"Насмішки боїться. навіть той, що вже нічого не боїться на світі".

П'ЯВКИ В КРЕПЖОРЖЕТАХ

(На виставі комедії "Не називаючи прізвищ" В. Минка)

Хоч комедія В. П. Минка і зветься "Не називаючи прізвищ", та дозвольте вже нам називати прізвища, бо прізвища ті ми і любимо, і поважаємо.

"П'явки в крепжоржетах..."

Що ж воно за такі за п'явки, що з болота у крепжоржети позалазили?

Справді, вони таки п'явки і таки в крепжоржетах, але вони з болота не повилазили: вони водночас і в крепжоржетах, і в болоті. У міщанському болоті.

У селі Захлюпанці, недалечко від Дніпра, від тої місцевості, де радянський народ тепер величні будови будує, жила та була собі чудесна людина, муляр Карпо Сидорович Бучма.

У Карпа Сидоровича Бучми є син Карпо Карпович Мілютенко і дочка ївга Карпівна Бжеська.

Карпо Карпович, колишній комісар Червоної Армії, демобілізувавшись, одружився із славгородською вертихвісткою Домахою.

Народилися в них діти: Поема Кропивницька і Ванько Досенко.

А як Карпо Карпович Мілютенко згодом зробився заступником міністра, то воднораз він уже зробився не Карпом, а Піком Мілютенком, Домаха — Діаною Михайлівною Нятко, Поема — так і лишилася Поемою, а Ванько Досенко — із Ванька перевернувся на Жанека.

У ївги Карпівни Бжеської є дочка Галя Кусенко і синок Сашко Олексієнко.

Поема, Жанек, Галя і Сашко — онуки старого муляра Карпа Сидоровича Бучми.

Поема вже — лікар, Жанек — вчиться в десятирічці, Галя закінчила десятилітку, а Сашко теж учиться.

Оточення в цього посімейства таке: Белла — подруга Поеми — В. Півторадні, молодий інженер Максим Кочубей — Жуковський, представник міністерства Жора Поцілуйко — Гашинський, агроном Нетудихата — В. Цимбаліст, бригадир мулярів Колосов — Пасєка і цілий вінок чудесних дівчат, робітниць на будівішцтві: тут і О. Смоляр (Пріся), і Н. Новацька (Поля), тут і веселі хлопціробітники, і студентська молодь.

А вивершує всі ці дійові особи домашня робітниця у Карпа Карповича — Поля Шульга, дуже прудка дівчина, проте з характером.

От автор В. Минко взяв оцих усіх людей, та й увів їх у гостру, справжню сатиричну комедію, і поставив їх у таке становище, що аж деяким самим соромно.

Сміється, аж розлягається, з них глядач, а вони метушаться по сцені, накидаються один на одного, говорять одне одному здебільше не дуже приємні речі, а в глядача таке враження, що отот стане заступник міністра біля рампи та й закричить:

— Люди добрі! Я більше не буду! Бачите, до чого дійти можна, коли Домаха Діаною робиться, а Ванько Жанеком, а Поема не хоче їхати на село лікарювати, перебирає наречених, бо вони не в Києві працюють, оточують тебе жевжики на кшталт Жори Поцілуйка, тоді вже і ти не Карпо, а Пік, рідна сестра називає тебе товстошкурим, а рідний батько, старий чесний працівник, каже про тебе, що ти не боржом забув, а сором забув! Простіть, люди добрі! Хай я буду не заступником міністра, а директором цегельні, і не в Києві, а в Полтаві, та я ж син муляра, сам колишній муляр і комісар Червоної Армії! Невже пропав? Дайте завісу! Я виправлюсь!

…Глядач сміється…

* * *

В. Минко, ще раз кажемо, написав гостру, дотепну комедію.

Прекрасний текст пісень написали до п'єси поети Андрій Малишко та Терень Масенко, а композитор Платон Майборода прикрасив комедію чудесною, як і завжди, музикою.

Уже кияни наспівують на вулицях Малишко-Майбородової пісні про "Білі каштани":

Київські ночі,

Зустрічі в саду,

В серці,

Куди не піду.

Ми зустрічались

Там, де дуби,

В київському небі

Два голуби

Ну, як не позаздрити нашій теперішній молоді? Як ми колись парубкували (теж у Києві), таких пісень не було...

І сади були, і зустрічі в садах були. Ну, зустрінемося (а воно якраз тоді солдатувалося) та раптом: "Соловей, соловей, пташечка, канареюшка жалобно пойоть!"

Ну, "голубка" зразу ж у кущі!

А тепер:

Білії ночі,

Синь дніпрова,

Юнь комсомольська,

Вічно жива!

Це вам не "канареюшка жалобно пойоть", а два голуби... Зразу вам і відповідь:

Кружать, здіймають

Крилонька свої,

Наче ми з парі,

В сім'ї...

От вам і загсі Хороша пісня!

* * *

...П'єса В. Минка "Не називаючи прізвищ" — життєва п'єса. Типи всі в ній такі, що ви їх бачили і вчора, бачите, на жаль, їх і сьогодні.

Чимало в нас іще таких "сановників", як Карпо Карпович, що не люблять, як їх, не дай бог, на дачі тстось телефоном потурбує, що їх "нема вдома", що вони крізь пальці дивляться на різні викаблучування їхніх "домашніх міністрів" Діан, тими Діанами вихованих пустоцвіток Поем, що мріють жити тільки в Києві, що плюють на те, що на їхню освіту держава витрачає великі кошти, — вони, мавши вищу медичну освіту, будуть працювати секретарками, діловодами, аби тільки в Києві! Скільки щоліта ми маємо мороки з такими Беллами та Поемами, які оббивають пороги в міністерствах, в редакціях і просто у впливових осіб, щоб залишитися в Києві, в Харкові, в Одесі. Щоб тільки не на село! І, нема де правди діти, скільки разів самому доводилося бути "Піком" —

ходити прохати за котрусь із таких Поем! Більше ні за кого не прохатиму! (Самокритика!)

Карпи Карповичі та Діани виховують нам отаких Поем та Белл, і тільки здорове робітниче оточення, піонерія, комсомол рятують їхніх Жанеків (Ваньків) від Поеминої долі, невважаючи на "вату", на градусники, на манні каші, на шоколад їхніх мамів Діан.

Та, на наше щастя, в нашому радянському суспільстві більше Карпів Сидоровичів, ївг Карпівних, Максимів Кочубеїв, Галь, Прісь, Колосових, Нетудихат, Сашків, чудесної нашої молоді, яких з такою любов'ю вивів у своїй комедії В. Минко.

Вони — наша надія і наше майбутнє! Вони збудують комунізм!

"Не називаючи прізвищ" — п'єса кусюча. Ви послухайте, як реагують місцеві Діани та Поеми на комедію: лаються, плюються і, обурені, залишають театр:

— Нема в нашому суспільстві таких Діан! Нема таких Поем! Автор зводить наклеп на радянських жінок!

Ага! Значить, допекло!

А сидить собі поруч вас солідна людина, очевидно, керівний товариш, і з сумом говорить:

— Та що там говорити?! І я вроді такий, як Карпо Карпович! Ну, не зовсім, а ви знаєте, деякі риси і в мене є! Автор у точку поцілив!

* * *

Поставив п'єсу режисер В. Оглоблін. У В. Оглобліна багато дотепних режисерських вигадок, особливо в сценах з хлопцями Жанеком і Сашком, дівчатробітниць, чудесна сцена із шматком хліба і т. д. і т. ін. Хороший, справжній комедійний темп вистави. В особі В. Оглобліна маємо досвідченого талановитого режисера, багатого на хороші режисерські вигадки.

Дуже приємне оформлення художника Шабліовського. Київський краєвид викликає захоплення всього залу.

Акторське виконання.

Ну, хіба може А. М. Бучма не блискуче грати Карпа Сидоровича? Кожний рух, кожна інтонація, проходка по сцені — перед вами справжній муляр, що і одеський театр будував, і харківський банк, а тепер йому за сімдесят, а він по три норми дає і сина свого, заступника міністра, бореть. І фізично, і морально зборює. Коли Бучма любить онуку Галю, чи Максима Кочубея, чи Сашка, чи ївгу — він любить їх посправжньому, а коли ненавидить Діану та Поему чи засуджує сина Карпа, — то теж і засуджує, і ненавидить не поакторському, а полюдському, посправжньому. Хай живе Бучма! Хай радує!

І П. Нятко, і Д. Мілютенко, і М. Кропивницька, і В. Бжеська — всі вони хороші, добре грають... Так би й нам хотілося!

А молодь, так та таки здорово порадувала в цій виставі!

Ми зовсім не хочемо протиставляти молодь франківському старшому акторському поколінню.

Ми тільки хочемо підкреслити, що, на нашу радість, молоді франківці ростуть, "виграються" і душі, й серця наші радують!

Ну, як же можна не милуватися з М. Досенка (Жанек), — як у цій ролі розквітло його комедійне обдарування! А з С. Олексієнка (Сашко)?! Хлопці, ну, хлопці, й квит!

На бакшу їх тільки пускати не дуже слід: усі кавуни покрадуть!

Чудесна Галя — О. Кусенко! Скільки в неї теплоти, ніжності до діда, до матері, до подруг, до нареченого! І скільки чарівності!

Дуже хороше грає Галю і т. Яблонська!

Хто з них краща?

Одна з них краща, а друга ще краща!

Хто саме? Дозвольте мені сказати перефразованими словами Л. М. Толстого: ляжу в труну, підніму віко, скажу, захлопну віко і вмру.

Прекрасний Л. Жуковський — Максим Кочубей. Отаким і повинен бути радянський інженер: щоб не держався за столицю, щоб перебудовував наші Захлюпанки — на Ясні Зорі, щоб учив дурноверхих Поем і любив наших чудесних Галь.

Жора Поцілуйко — Гашинський. Таку підлоту в "блискавках" треба вміти зробити. Гашинський уміє. І знаєте чому? Він ненавидить Жору! І правильно робить!

Обидві Белли (В. Півторадні, В. Івашова) дуже противні. Значить, хорошо і правильно обидві артистки їх грають.

Дівчатка: Пріся — особливо (О. Смоляр), Н. Швацька, Т. Калениченко — приємні, життєрадісні, веселі.

А їхній бригадир П. Пасєка — їм до лиця.

Хороший В. Цимбаліст — Нетудихата.

Не можна не згадати теплим словом гри домробітниці Полі — М. Шульга. Як же вона, бідолашна, бігає на грубі оклики своїх "панів" — Діан, Поем і т. д. З неї, кінець кінцем, вийде рекордсменспринтер.

А молодець Поля — правильно кваліфікувала своїх Діан* із Поемами: "П'явки в крепжоржетах"!

* * *

Хороша вистава. Кусюча вистава. Корисна вистава.

…От що. Я на місці художника В. Шабліовського дачу побудував би ближче до "Кукушки". Тоді глядачі, замість "Кукушки", ходили б у театр Франка, сиділи б і співали разом із акторами:

Постой…

Выпьем, ейбогу, еще…

…Бездельник, кто с нами не пьет.

За кого вип'єм?

За театр ім. Франка, за п'єсу, за автора, за режисера, за художника, за акторів, за театральних робітників!

Та й за глядачів разом!

…Налей, налей бокали!

P. S. У другому складі Карпа-Сидоровича грає І. Маркевич, Карпа Карповича — Г. Тесля, Діану — Ф. Барвінська, Євгу — Чайка. Хороше грають!

ПРО АНАТОЛІЯ КОСМАТЕНКА

Цього літа, року, значить, нашого 1953го, бригада радянських письменників подорожувала по західних областях України.

Письменники побували в Ровні, у Львові, Дрогобичі, Бориславі, Станіславі, у Чернівцях.

Заїздили письменники в райони, знайомилися з життям трудящого люду: робітників, колгоспників, інтелігенції.

Виступали, знайомили трудящих з розвитком радянської літератури, читали свої твори і т. д. і т. ін.

Наші доповідачі, знайомлячи аудиторію з письменниками, що були в складі бригади, говорили приблизно так (за точність доповідей я не ручусь, а зовсім навпаки!):

— Перед вами виступлять:

Дуже відомий і дуже популярний письменник… Відомий і популярний… Популярний і відомий…

Письменник, що понаписував і ще й понаписує.І т. д.

І вже аж наприкінці говорилося:

— І молодий, дуже ще молодий (це голосно!), талановитий (це трішки тихше!) байкар Анатолій Косматенко! Ще він і не член Спілки

радянських письменників, та вже на те закандзюбилося, ще вроді він і не письменник, а проте байкар. Взагалі, мовляв, послухайте, а там видно буде.

Анатолій Косматенко виходив на трибуну.

В залі тихішало.

Всі, видать, цікавилися:

— Що ж воно за такий за дуже молодий?

Ну, дівчатка, ті по своїй лінії: дивляться, таки справді молодий, і не лисий, а чубатий, і знову ж таки блондин, і на зріст поставний, одне слово, — прикидали самі собі дівчата, — .безперечно, талановитий.

Старіші й солідніші глядачі думали: "Дивись, молодий, і не член, а байкар, і талановитий байкар! Поослухаемо!" І всі уважно слухали.

Анатолій Косматенко читав "Кіт і Киця".. Коли він доходив до того місця, де

...молоденька Киця

Як глянула — і закохалася умить,—

дівчатка схилялися голівками одна до одної і якось таємниче посміхалися.

А як доходило до того:

Та згодом Кіт не став держатись хати Поїсть, поп'Єг накрутить вус і.' йде гуляти,

очі у декотрих дівчат сумнішали, у деяких сердитішали, і дехто з них стискав кулачки.

Не на Анатолія Косматенка, а на Кота.

Батьки й матері уважно слухали і думали, мабуть: а чи не накручує вуса часом їхній' зятьок, що оце привела його до їхньої хати укохана донечка Людочка? Ох, треба придивитися! Щось він дуже вже тещу почав поважати!

Киця з Котом" розяучилисяг. Кіт дітей покинув.

Анатолій Косматенко кінчив байку з притиском:

"Чого, ж, — питаю, — не. вжилися?"

І завели:

"Характерами, бачте, не зійшлися!"

Було коли!

Він ішов з трибуни, а в залі лунали рясні оплески.

Потім Анатолій Косматенко читав "В'юна", підлизу й підлабузника, що проліз на посаду наглядача за дном у ставку, замість дзеркального коропа. В'юн, розуміється, і забруднив, і замутив дно. Мораль:

Таких. В'юнів, таку слизьку породу Одразу слід виводиш на чисту воду,—

дуже слухачам була до вподоби, і летіли на подяку байкареві знову гучні оплески.

Читав Анатолій Косматенко "Лисичку й Вовка", як побралися Лисичка з Вовком та поїхали автомашиною у весільну подорож, як зіпсувався в дорозі мотор і довелося Вовкові самому тягти машину. Вовк, тягнув, тягнув, доки

Зітхнув,

Упав і витяг ноги.

А Лисичка тим часом, в машині сидівши, М'ясця поїла, в дзеркальце гляділа

(Не постаріла?), А там схилилася — й рожеві бачить сни.

Жінки й дівчата, слухаючи байку, хмурнішали: "Що ж це, мовляв, байкар, такий молодий і такий симпатичний, і проти нас? Що ж ми всі — Лисички?"

Анатолій Косматенко — байкар справедливий. Він знає, що не всі жінки Лисички.

Хай не кивають тут Вовки: Мовляв, такі вони, Лисиці! Бо як уважно придивиться, Буває, тягне Вовк, буває й навпаки.

Під ці слова жінки, бачимо, штовхають своїх чоловіків і кивають головами: "Ага!"

І такими вже оплесками нагороджують байкаря, що ажажаж!

Читав іще Анатолій Косматенко... Та багато він щоразу читав, бо того вимагали слухачі.

Молодий, ще дуже, дуже молодий, не член, а байкар Анатолій Косматенко повоював аудиторію.

А ми, старики, раділи!

Не вірите?

Щоб я з оцього місця не встав — раділи!

* * *

Зібрав Анатолій Косматенко двадцять сім своїх байок, а видало їх видавництво "Молодь" з чудесними малюнками Віктора Григор'єва.

Я ніякий не спеціаліст розглядати роботи художників, зокрема малюнки Віктора Григор'єва, але коли я дивлюсь на його малюнки, чи то ілюстрації, чи то розв'язання окремих тем, приміром, у "Перці", я не можу відірвати очей — вони дуже смішні, і мені весело... Ну, подивіться хоча б ілюстрацію до байки "В'юн", як на дні в ставку лежить догори ногами непритомна черепаха і її карасі водою одливають.

Ну, як тут не засміятися і не порадуватися за художника?!

Так от, видало, значить, байки Анатолія Косматенка видавництво "Молодь". І добре зробило, що видало.

Байки Косматенка грамотні, актуальні, написані доброю мовою.

Я мав приємну нагоду "перевірити" байки, їхній вплив і відгуки на них численних аудиторій, а це, між іншим, найкрапшй брус! Косматенкові байки сприймаються дуже прихильно і дуже тепло.

Я не маю наміру розбирати кожну байку окремо, — хай самі читачі і розбирають.

Я прочитав байки з приємністю і ще не раз читатиму.

Анатолій Косматенко, може, ще й не Крилов, але його прізвище теж на "ки" починається!

Так держать, Толю! А то й ще кріпше! На "кріпше" дані єсть!

P. S. Я ще ж формально не розібрав жодної байки. Ну, гаразд: розберемо. Візьмімо байку "Ліки". В цій байці рим — десять. Строф — дві. Знаків оклику — три. Знаків запитання — один. Літер "Зи" — дві, літер — "ки"... Ану його! Рахуйте самі...

І ВЕСЕЛО, І ДОТЕПНО[5]

Тарапунька та Штепсель вознеслися під хмари.... Ми гадаємо, що чудесним артистам Ю. Тимошенкові та Ю. Березіну не тісно і на землі, не сумно їм на землі живеться. Та чому їм, справді, і під хмарами не побувати?

Хай під хмарами лунає тарапуньчастоштепсельний чи штепселевотарапуньчастий веселий сміх!

Може, таки справді артистамсатирикам з підхмарної висоти видніше, що на землі коїться?

Хоч треба сказати, що Ю. Тимошенко та Ю. Березін і на землі прекрасно бачать. Очі в них добре видющі, язик у них гострий, і слово їхнє дошкульне.

А що таке побачили артисти, видряпавшись на телевізійну вежу?

Побачили вони чимало такого, на що слід було звернути увагу, проти чого треба було спрямувати сатиричне жало.

Будують наші архітектори такі квартири, куди аж ніяким родом не втаскаєш рояль? Будують!

Бігають наші студенти медики з аудиторії в аудиторію, бо ніяк не можуть добудувати їм у нас медінститут? Бігають!

Утворюється у нас на чудесних дніпровських берегах стовпотворіння вавілонське при переїзді на київський пляж чи з пляжу додому? Та й "а самому лляжі у нас утворюється такий гармидер, така буча, що людина не зверху загорає, а шкварчить усередині від того гармидеру?

Утворюється!

А що робиться у нас у так звані "великі футбольні дні"?

Робиться те, що правдиво показали у своєму кінофейлетоні Тимошенко й Березін: в такі дні багатьох і відповідальних, і яевідповідальних працівників можна знайти тільки на стадіоні.

Ми, мабуть, не помилимося, коли скажемо, що Тарапунька із Штепселем побачили зза хмар і ще багато дечого цікавого, та... Ну, одне слово, почин дорожчий за гроші!

Важливо не тільки те, що вони побачили, а й те, як вони його побачили і як вони його показали нам.

А показали вони його нам весело!

Весело, гостро, дотепно і поновому, так, як іще до них ніхто у кіно не показував.

Одна мудра людина сказала приблизно так: "Люблю всіляке мистецтво, крім нудного!"

Мистецтво Тарапуньки й Штепселя — не сумне, воно викликає вибух веселого сміху, через те ми його й любимо.

Але їхній сміх — не безпредметний, не сміх для сміху, він і розважає, і користь приносить.

І, напевно, після їхнього сміху ми швидше будуватимемо наші інститути, щоб студентство наше не захекувалося, бігаючи по аудиторіях; наші архітектори проектуватимуть такі квартири, що не треба буде перепилювати роялів, щоб вони в ті квартири не зачіпаючись улазили; наші відповідальні і невідповідальні працівники підписуватимуть довідки не на стадіонах, а в установах, додержуючи прийомних годин—

І невже ж таки не зачепить нікого із наших відповідальних за становище столичного футболу ота похороннофутбоявна процесія після програшу футбольного матчу? Коли наших майстрів футбольного м'яча не дуже підбадьорює бравурний футбольний марш, то, може, їх розгойдає похоронний марш Шопена, і вони краще битимуть по воротах?

Ми з радістю вітаємо талановитих артистів і кіномистецтво а народженням' нового жанру — кїнофейлетону. Хай росте!..

ВЕТЕРАН ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВА

Сьогодні Київський державний цирк відзначає шістдесятиріччя з дня народження і сорок п'ять років роботи на цирковій арені видатного циркового артиста, дресировщика хижих звірів, народного артиста РРФСР Бориса Опанасовича Едера.

Б. О. Едер п'ятнадцятирічним юнаком почав працювати в цирку. Був впг і гімнастом, і акробатом, і еквілібристом, і літуном, створивши дуже цікаві радянські циркові атракціони "Ейфелеву башту", "Еквілібристи на шарах" і ряд інших спортивних номерів.

З 1932 року Б... О. Едер переходить на жанр дресировщика хижих звірів і в цьому жанрі добивається видатних успіхів.

Едер — зачинатель радянської дресури хижаків, розробленої ним на основі павловського вчення про умовні рефлекси.

Як колись — та за кордоном ще й тепер! — дресирували хижаків?

Били смертним боєм! Били бичами, залізними палками, кололи залізним тризубом, пекли бідолашного звіра розпеченим залізом.

Кінець кінцем звір підкорявся людиніГ

Ще б пак? Коли тебе жигануть розпеченим залізом, тарарахнуть по голові залізною ломакою*— мимоволі артистом будеш. І через обруч стрибатимеш, ї під купол цирку полізеш.

Недаром говориться: "Як зайця бити, так і заєць сірнички запалюватиме!" Луплятьлугглять нещасну тигрицю, що з неї м'ясо шматтям, а потім: "Співай!"

І співає. Так виє жалісно так печально на мотив: "Не брани меня, родная", що в слухачів сльози горохом.

Б. О. Едер відкинув жорстокості, біль, муки. Все це він замінив ласкою, любов'ю, смаковими всілякими заохочуваннями.

Приблизно так.

— Алі,— звертається Борис Опанасович до лева. — Давай попрацюємо! Покатайся на оцьому шарі. Не хочеш? А оцього хочеш? — і показує левові шматочок м'яса. — Смачно, Алі, їйбо, смачно!

Серйозний цар звірячий дивиться, думає, думає, а потім і вирішує: "А що мені, важко на той шар вилізти?! Подумаєш, робота?! А за це м'яса дадуть".

І вилазить Алі на шар, і катається.

Привезли оце недавно в цирк допіру спійману в уссурійській тайзі молоду тигрицю Найду. Ох і страховище! Вона не виносила присутності людини біля клітки. Вона дико ревла, люто клацала зубами і скажено кидалася на клітку.

За два тижні ви б уже не пізнали Найди. Сидить біля клітки молода дресировщиця Маргарита Назарова, учениця Б. О. Едера, і ласкаво "розмовляє" з Найдою. Найда лежить на спині, вуркоче, мов кіт, а Маргарита Петрівна гладить її, правда, палкою, по шиї, по голові, по череву... Найда вже знає свою вихователькy і не кидається на неї тигром.

М. П. Назарова виступає в цирку з групою дресированих тигрів, яких Б. О. Едер навчає і передає учениці.

Ці тигри брали участь разом з Едером і Назаровою в кінофільмах "Небезпечні стежки" і "Приборкувачка тигрів".

Уперше Б. О. Едер брав участь в кінофільмі "Цирк" з групою левів.

Б. О. Едер дресирував левів, бурих і білих ведмедів, а тепер працює з тиграми.

І скільки для цього потрібно витримки, сміливості, знання звірів і терпіння, терпіння, терпіння...

Що далі? Кровожерніших звірів уже нема... Хіба що Маккарті? Та й на Маккарті способи знайдуться!

Іноді, нема де правди діти, умовні рефлекси у звірів притихають, і беруть у них гору тайгові чи джунглеві "рефлекси"; в таких випадках було непереливки й Б. О. Едерові,— він знає, що таке і зуби, і кігті лютого хижака. Та сміливість і майстерність перемагають!

Багато зробив для розвитку радянського цирку Борис Опанасович Едер.

Уряд високо оцінив його роботу, нагородивши його орденом Леніна і званням народного артиста республіки.

Б. О. Едер ще в повному розквіті сил і таланту.

Він ще багато і сам зробить, і інших навчить...

Доброго йому здоров'я!

"У КУРСІ ДЄЛА..."

(Пам'яті Юрія Васильовича Шумського)

І

Було це, мабуть, року 1923-го. А може — 1924-го. Зайшов до мене в Харкові в редакцію "Селянської правди" співробітник, як він себе назвав, Херсонського Українбанку.

— Драстуйте, — каже.

— Драстуйте, — кажу.

— Зайшов, — каже херсонець, — я до вас просто, щоб з вами познайомитися.

— Ну що ж, — кажу, — давайте познайомимося, — не така вже це важка справа.

Познайомилися. Сидимо, розмовляємо.

Новий знайомий розповідає мені про Херсон, а я слухаю та угукаю собі, щоб не мовчати, а розмову сяк-так підтримувати. Говорили, говорили, і раптом херсонець мене запитує:

— А чого ви до нас, до Херсона, ніколи не приїдете?

— Та нема, — кажу, — справ у Херсоні в мене ніяких, і родичів у Херсоні я не маю, а в редакції я працюю не роз'їзним кореспондентом, отже, нема причини, щоб до вас у Херсон поїхати.

— А ви, — наполягає херсонець, — знайдіть причину та й приїдьте! Послухаєте, як співробітник нашого банку ваші твори читає! Не пожалієте!

— Який співробітник?

— Шумський[6]! Юрій Васильович Шумський! Він так вас читає на наших вечорах самодіяльності, що ми помираємо зо сміху!

Отак я вперше почув про Юрія Васильовича Шумського.

До Херсона мені тоді поїхати не довелося.

II

1925 року в Одесі заснувався Державний драматичний театр імені Жовтневої революції.

Відтоді частенько вже ім'я Шумського почало з'являтись і в пресі, і в розмовах про роботу Одеського театру.

Шумський... Ужвій... Нятко... Оемяловська...

Кріпке ядро молодих, українських акторі" очолювало колектив молодого Одеського театру.

Уже тоді одесити, приїздивши до Харкова, тодішньої столиці Радянської України, пікірувалися з харків'янами:

— Хіба у вас "Полум'ярі"71 Побачили б ви у нас, v Одесі, "Полум^ярів"!

— І це називається "Республіка на колесах"?! Коли це "Республіка на колесах",' то в Одесі не одна, а три "Республіки на колесах"!

Тоді і в Харкові, і в Одесі йшли п'єси "Полум'ярі" Луначарсвкого і "Республіка на колесах" Мамонтова.

Ішли ці п'єси непогано і в Харкові, і харків'яни не здавалися, гаряче доводили, що в Харкові п'єси йдуть краще.

Тоді одесити йшли з козирного туза:

— А "Собор Паризької богоматері" ви бачили? Шумського — Клода ви бачили?! А Оємяловську — Есмераяьду?!

Не знаю, чи бачив тоді хтось із харків'ян "Собор Паризької богоматері" в постановці Одеського театру Революції, чи не бачив, — ця п'єса в Харкові не йшла, — і харкзн.'яна змовкали.

Розповіді про виконання Юрієм Шумським ролі архідиякона Клода переростали, в1 легенду.

Так із сина малописьменнога чорнороба і неписьменної батрачки виріс першорядний, блискучий артист, згодом народний артист Радянського Союзу Юрій Васильович Шумський.

III

Тільки ї 927 року мені пощастило вперше побачити і по>чути Юрія Васильовича Шумського.

Я не пригадаю, в якій саме ролі я вперше побачив, вразило мене насамперед те, що на сцені ходила людина, яка не грала, а жила отак, як це в житті буває. І говорила так, як у житті говорять, і руками так розмахувала, і ногами так ступала...

Дивно якось було те, що от чималенько іноді буває людей на сцені, а дивитися хотілося тільки на Шумського, слухати хотілося тільки Шумського.

Виходив Шумський із сцени, було шкода, що він пішов, з'являвся він на сцені знову — було радісно.

Причаровував Шумський глядача вже самою своєю появою на сцені.

Великого сценічного, лоросійськи казавши, "обаяния" був актор.

Дивишся і дивуєшся:.і не найбільший він од усіх, і не найтовщий, і голосом нормальним говорить, а дивишся — на нього, і слухаєш — його, Шумського.

Отакий був іще світлої лам'яті Панас Карпович Саксаганський.

Панас Карпович у "По ревізії" грав п'яничку — свідка Гараська. Така собі нікчемна ніби ролька, верзе щось п'янимп'янюща людинка на сцені нечленороздільне, а очей од неї відірвати не можеш. А бачив я Панаса Карповича у "По ревізії" в такому ансамблі, що кожний із учасників міг прикувати погляд і затамувати подих тисячі глядачів.

Отоді ж таки, 1927 року, я й познайомився з Юрієм Васильовичем в Одесі.

І тоді ж таки я запитав його:

— Так оце ви той самий Шумський, що з Херсона?

— Отой, — каже, — самий!

— Ну, тоді,— кажу, — все зрозуміло.

— А що саме, — литає Юрій Васильович, — зрозуміло?

— А те, — кажу, — зрозуміло, що попервах буває незрозумілим.

— А що саме?

— А те, — кажу, — саме, що не завжди слід не вірити людям, ніби співробітники Україбанку можуть чарувати людей майстерним читанням творів. Особливо коли ці співробітники такі, як Шумський.

Я розповів Юрію Васильовичу про те, коли і при яких обставинах я про нього почув, і додав:

— Отепер я шкодую, що не поїхав до Херсона і не почув, як читає мої твори співробітник Україбанку.

Юрій Васильович засміявся:

— Це діло можна поправити. Шумський і тепер читає ваші твори. І він таки їх вам прочитає. Одного тільки не буде: тепер їх читатиме не співробітник Україбанку, а артист Державного українського драматичного театру.

Читав мої твори Юрій Васильович, спасибі йому, так, що після його читання хотілося ще писати.

А от разом виступати з Шумським зовсім не хотілося, бо читати свої речі самому чи до Шумського, чи тгісля Шумського просто було і боязко, і соромно…

Читаєш і думаєш: "Такого чорт батька зна чого понаписував! Язик за зуби зачіпається!"

А як читає Шумський, слухаєш і носа вгору: "Дивись! Ні… Нічого… Слухати можна!"

Великим майстром художнього слова був Юрій Васильович Шумський.

Особливого якогось, притаманного тільки Шумському, забарвлення набирали в його виконанні твори Шевченка, Коцюбинського, Тичини, Рильського, Сосюри, Малишка, Воронька та інших наших письменників і поетів.

Як ніхто, умів він читати сатиричні та гумористичні речі.

Читав Шумський дуже просто, без притисків, без натисків, а от в отій саме "простоті" була і глибина, і широчінь, і опуклість, і найтонші барви виголошуваного ним слова.

Читав Юрій Васильович по-різному: і в образах дійових осіб оповідання, чи вірша, чи байки, і у виявленні свого ставлення до виголошуваної ним події або ситуації.

Коли він читав, приміром, "Зенітку", ви бачили перед собою діда Свирида, хоч ніякого гриму на Шумському не було: і голос в артиста був старечий, дідівський, хитруватолагідний голос мудрого діда, і постать у його була дідівська, а як декламував він Тичинине "Я стверджуюсь, я утверждаюсь", голос Шумського гримів силою, металом, артист на очах виростав, більшав, ширшав!

"Бо я — народ!"

Чудесно читав Шумський!

А чому чудесно? А тому, що художньо!

І любили ж Шумського і глядачі, і слухачі!

Я не знаю "аматорського" періоду акторської роботи Ю. В. Шумського в Херсоні, хоч і тоді він уже, як бачите, захоплював слухачів читанням творів, а Одесу Юрій Васильович завоював одразу.

Шумський знайомив мене 1927 року з Одесою. Де тільки ми з ним не ходили! І в порту, і на Молдаванці, і на Пересипу, і були в якихось катакомбах, купували свіжу скумбрію на базарі, і скрізь-скрізь-скрізь, де появлявся Шумський, скрізь і всюди лунало:

— А, Юрій Васильович!

— Привіт товаришеві Шумському! А то просто:

— Юра! Юрко! Юрочко!

На базарі, на вулицях чулося:

— Шумський пройшов! Наш Шумський іде!

Це був 1927 рік. Шумський працював в Одесі всього тільки другий рік, і таке визнання, така любов!

А Одеса за свій вік чимало кого бачила й чула у своїх театрахі

Потім Шумського полюбив Харків, потім — Київ, потім — Україна і, нарешті, весь Радянський Союз!

IV

Я не збираюся писати біографії Юрія Васильовича Шумського, не входить у моє завдання розбирати його творчий шлях та роботу над сценічним образом…

Мені хочеться теплим словом згадати чудесного артиста, душевну людину, вірного товариша і прекраснодушевного, веселого, дотепного сотрудовника, людинудруга, з якою доводилося частенько зустрічатися,

бо життьові шляхи наші, спасибі долі, так чи інакше переплiталися в роботі і в часи відпочинку — чи то на полюванні, чи на рибальстві...

Шумського як артиста й майстра художнього слова знали й любили багато людей: може, сотні тисяч, може, мільйони...

Бачили його на театральних виставах, дивилися на нього в кіно й по телевізору, слухали в численних радіопередачах.

Од нього пішли гетьчисто по всенькому Радянському Союзу Галушине "у курсі дєла!" й Романюкове "категоричеським путьом".

Його бачили Городничим і Жадовим, Богданом Хмельницьким і Платоном Кречетом, маршалом Василевським і генералом Ватутіним, Борисом Годуновим і Єгором Буличовим, професором Буйком і професором Світловидовим ("Дніпрові зорі" Я. Баша), Кармелюком і Швандею, Галушкою і Романюком...

Я не знаю, скільки ролей за своє життя грав Ю. В. Шумський, але лічаться вони, розуміється, сотнями.

В цих ролях, в цих образах бачила його силасиленна людей...

Але був іще й інший Юрій Васильович Шумський.

Шумський без гриму і без вірша чи оповідання на устах, Шумський в колі друзів у шатрі на березі Дніпра, або схилившись з вудочкою над Дніпром чи над ставком, або з рушницею в лісі чи під величезним ожередом соломи серед степу...

Побачили б ви тоді його променисті великі сірі очі з веселолукавими чоловічками, його чарівну посмішку, почули б його теплий, ласкавий, оксамитовий голос.

Там би, на природі,— а природу Шумський любив ніжною любов'ю! — ви дізналися, що отак само, як він у

Галушці, так самісіньке говорив "у курсі дєла" такий чи такий селянин, і з якого той селянин села, і з якого він району, і з якої області

Ви б там почули, що "категоричеським путьом", отак точнісінько, як Романюк у "Калиновім Гаю", промовляв голова комнезаму (ім'ярек) Херсонської губернії. І про село б ви взнали, де він головував, і скільки в того голови було дітей, і коли саме він наказував: "Категоричеським путьом! І точка!"

Юрій Васильович читав на концертах уривок іа "Fata morgana" Коцюбинського. І він би вам розказав, де, в якій саме пивній він пив пиво з Андрієм Воликом.

Ви б падали зо сміху, коли Юрій Васильович, повертаючись з вами з полювання, сказав, що в оцій пивній йому пива не дадуть, устав з машини і на ваших очах зробився раптом п'яніший від чопа.

І коли він зайшов у пивну і "потребував" пива, переляканий продавець (не знаючи, розуміється, хто перед ним) не тільки не дав йому пива, а почав виштовхувати з пивної.

Ми помирали зо сміху.

Так, що називається, моментом він умів перевтілюватися. Останні роки Юрій Васильович хворів на серце. Але й хворий він завжди просив нас:

— Як їхатимете на полювання, візьміть і мене: я хоч постою в лісі.

І він з нами іноді виїздив.

Одного разу приїхали ми на поле, повиходили з машини і пішли ріллею витоптувати зайців.

Юрій Васильович пройшов метрів двісті, став і промовив сумно:

— Ні, не бігати вже мені за зайцями!

Повернули ми з ним до ожереду соломи (зайці, між нами кажучи, і від мене вже значно бистріші) та й посідали: під соломою.

Молодші товариші порозбрідалися по ріллі.

До нас понаходили шофери, поприбивалося кілька місцевих мисливців. Юрій Васильович розповідав нам різні "історії" із свого многотрудного життя…

Мисливці й про полювання позабували…

Скільки він бачив у своєму житті! Скільки пережив!

І все бачене він вбирав, як губка.

І все те бачене в народі він, як художник, перетворюючи, віддавав народові в неповторних художніх сценічних образах.

А щодо художнього перетворення він таки справді був "у курсі дєла"…

Істинно народний художник, народний артист! "Категориčеським путьом" — народний!

ДЛЯ ДІТЕЙ

Коли мені іноді доводиться братися писати щось для дітей, завжди пригадується таке.

Моєму синові було щось чотири роки. Дитинча узяло з етажерки книжку, прибігло до мене й просить:

— Почитай, татку!

Я взяв книжку, дивлюсь: "М. В. Гоголь. Миргород. Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем".

Почав читати.

Хлоп'я уважно слухало, все ніби йому було зрозуміло. Прочитав я кінець другої глави, оте місце:

— "Ось вам за те, Іване Никифоровичу, — одказав Іван Іванович, скрутивши йому дулю та грюкнувши за собою дверима..."

І зразу мій слухач:

— Дулю? Що таке дуля? Як її крутять?

Дуль в нашій родині не сукалося, хлопець не знав, що воно таке за "фрукт" — дуля, ну й зацікавився.

Педагог з мене був не дуже великий, я розгубився, не знав, що мені робити, хлоп'я напосідало, і я йому розказав, що воно таке дуля, і показав, як їх крутять.

Баба в хлопця була строгувата, держала його в руках. Це хлоп'яті не дуже було до вподоби, і того ж вечора за чаєм, коли бабуся щось йому не дозволила, онук скрутив їй найсправжнісіньку дулю.

Мало дитя халепу. Та не так дитя, як я, бо я ж розповів, як це трапилося, і взяв провину на себе.

М. В. Гоголь, розуміється, ні в чім не винуватий, бо він писав не для дітей, а для батьків.

Винуватий був у всьому я, бо, пояснюючи, не зумів викликати у дитини огиди до дулі і до тих, що їх крутять, а, навпаки, своїми розмовами зробив ще одного прихильника дулесукання.

Коли я берусь писати щось для дітей, я ніколи не забуваю цього випадку.

Для дітей я, за порадою О. М. Горького, намагаюсь писати ще серйозніше, ніж для дорослих.

Чи виходить воно в мене? Не мені про це судити.

Скажу тільки, що дуже хочеться писати для дітей, і, признаюсь, що пишучи для них, я весь час чогось боюсь.

1951 року у видавництві "Молодь" вийшла моя книжка для юнацтва "Молоді будьмо". Тепер оце виходить для молодших читачів "Великі ростіть".

І дуже мені кортить написати книжечку для школярів молодших класів.

Одно оповіданнячко "Перший диктант" я написав. Намітилося ще кілька, на мій погляд, дуже цікавих тем. Думаю я над ними і перо в чорнильницю вмочаю, а потім покладу перо та ще думаю... Чорнило тим часом висихає, перо не пише...

А хочеться…

ПРО БАЙКАРЯ ПАВЛА КЛЮЧИНУ

Павло Ключина (Ключник) — учитель з Сумщини. І вже двадцять п'ять років.

Це вже добре, що він учитель, а він до того ще й байки почав писати.

І не те добре, що Павло Ключина почав писати байки, а добре те, що він понаписував хороші байки, талановиті.

Ми не знаємо, чи давно Павло Ключин <" почав байкарювати, ми лише знаємо те, що вже років, мабуть, із вісім, як його байки друкуються в "Перці".

А оце недавнечко "Перець" узяв та й видав у своїй бібліотеці збірочку байок Павла Ключини, яка (збірочка) так і зветься: "Павло Ключина. Байки".

…Байка… Що воно таке за штука байка і чому "сіє" важливе?

Не будемо ми нічого про байку вигадувати свого, а нагадаємо, що про неї говорять досвідчені у цій справі люди.

Славнозвісний наш байкар Леонід Глібов про байку говорить так:

Здається — байка тіросто бреше, А справді — ясну правду чеше.

В. Г. Бєлінський, геніальний російський критик, дуже серйозно ставився до байки як до літературного жанру і називав байку "прекрасним родом поезії":

"Байка, як і сатира, була і завжди буде прекрасним родом поезії, доки будуть з'являтися на цьому поприщі люди з талантом і розумом". У чому, за Бєлінським, суть байки? Що слід знати байкарям (та й не тільки байкарям)?

"Сучасну нам дійсність, — говорить В. Г. Бєлінський, — неможливо малювати в дусі і формі шекспірівської драми. Те ж саме можна сказати і про байку. Езоп не годиться для нашого часу. Вигадати сюжет для байки дуже легко ("ничего не стоит"), та й вигадувати не треба: беріть готове і вмійте розповісти і застосувати (курсив В. Г. Бєлінського. — Авт.). Розповідь і мета — ось у чім суть байки; сатира та іронія — ось її головні властивості".

Одного часу було загуло про те, що байка як літературний жанр уже віджила, що для нашого, мовляв, часу байка непотрібна і т. д. і т. ін.

Нам здається, що гудіння це виникло тому, що не з'являлися, мабуть, "на цьому поприщі люди з талантом і розумом".

Появилися люди "з талантом і розумом", які вміють розповідати, вміють застосовувати, і в радянській літературі заблищав "прекрасний рід поезії — байка".

Чи відповідає вищезазначеним вимогам, як байкар, Павло Ключина?

Давайте поміркуємо...

Чи вміє наш молодий байкар вибрати інтересний сюжет для своїх байок, чи є в нього уміння цікаво розповідати в своїх байках про певні політичні та громадські явища в нашому житті і чи досягає він своїми байками корисної мети?

У збірочці, що її оце ми з вами розглядаємо, надруковано тридцять байок Павла Ключини.

Що це за байки? З ким або з чим воюється байкар, за що він бореться?

Тематикою своєю збірку можна поділити на три розділи: а) недруги зовнішні, б) внутрішній накип і в) бур'ян на літературно-мистецькій ниві.

Підступні наміри всіляких імперіалістичних лакуз і акул, наклепницька брехня чужоземних ворогів дотепно й нищівно висміюються в байках першого розділу. Сюди належать байки "Пень та Дерево", "Свиня в морі", "Місяць та Злодій", "Вовки" й інші.

Непереможність Радянської країни, сила нашої правди показується з цих байках.

Ми скажемо заморським брехунам:

Ніщо не допоможе вам.

Брехню з брехнею можна зшити,

Та нашу правду не закрити,—

говориться в байці "Місяць та Злодій".

Байки другого розділу бичують порушників радянських законів, різних хапуг, підлабузників, окозамилювачів, ледарів, чваньків і т. д.

До них належать: "Соняшник", "Ювілей", "Осел та Лисиця", "Лобода" і т. д.

Не милує автор безпринципності, хвастощів, приятелізму і т. ін., що подекуди ще засмічують наше літературномистецьке життя.

До таких належать: "Жаба на п'єдесталі", "Сорокакритик", "Жайворонок і Тетерук" і т. ін.

Виходить, отже, що Павло Ключина сюжети вибирати вміє.

А як він розповідає? Цікаво чи нї? Уміє він розповідати чи не вміє? Умієї

Може, повірите на слово, чи треба доводити? От Хоми невірні!

Ключина розповідає свої байки простою, народною, сучасною мовою. Нема в нього ніяких мовних фіглівміглів, штучних дотепів. Мова в його байках гостра, дотепна, колюча. Така, якою саме й слід писати байки. І до того ще й сатирична, бо для байок сатира обов'язкова. "Сатира — поезія байки", — говорить В. Г… Бєлінський.

Що б, приміром, сказали читачі, якби байкар узяв та й написав байку отакою сучасною мовою:

На даному відрізкові часу Спожив наш кореш Кіт Де сто якихось грам, А цілу ковбасу…

Таку мову незабаром "зживуть" (теж сучасне українське слово!) навіть із циркулярів, і залишиться вона тільки у декого з членів-кореспондентів, а байки повинні писатися такою мовою, як у Павла Ключини.

Наприклад:

Індик зробив перестановку кадрів:

Він Селезня направив до курчат,

А Півня — до качат.

(віндик-адміністратарі).

Зразу вам і сатира, і хороша мова. Або:

— А де ти там засів? Іди розказуй про вовків. Я гусака прогнала.

("Хлопчик та Гусак")

Іще приклад:

Маленький Горобець зайняв гніздо орлине

(Орел кудись переселився з гір).

І загордився Горобець з тих пір,

Немов Орел, він поглядав з вершини.

(Юрел")

Горобець в орлиному гнізді… Сатира!

Деякі байкарі, на здоров'я їм, дуже люблять поговорити. І байки у них як байки, і моралі в байках як моралі, та іноді забагато і в байках, і в моралях слів…

Ключина, спасибі йому, не з таких. У нього коротесеньке: "Сказав, мов п'ятака дав".

Дивіться, які в його байках моралі:

Похожі дуже справи вовчі

На справи паліїв війни.

("Вовки")

Додати слід: таке і з тим буває,

Хто ворогу допомагає

Ростити пазурі.

("Шуліка й Півень")

Коли зустрінете зазнайку,

Згадайте цю коротку байку.

("Соняшник")

Живеться, справді, добре Мишам,

Де Лев такі накази пише.

("Випадок у діброві")

Що ж, хитро зроблено. Буває й так. ("Байка про тхора і критику")

Бачите: дватри рядочки (а то й один!) — і мораль. Виходить, отже, що розповідати Павло Ключина вміє. Про мету Ключининих байок ми вже зазначали, говоривши про те, з ким воюється байкар і за що він бореться.

28а

От і маємо ми з вами в радянській українській літературі ще одного талановитого байкаряі Велика це, товариші, радість!

* * *

Щоб не забути. Це спеціально для трго, щоб рецензія наша була класичною, тобто мала й отой розділ, що починається: "Але попри всілякі досягнення, є ще й недоліки".

Є в Ключини байка "Оселдипломат". Не осляча це "спеціальність" — дипломатія.

І потім у байці "Козелфутболіст" є такі рядки:

Він Зайцю ногу перебив, Рогами бік обдер Лисиці, Двом Баранам набив лоби І зіпсував хутро Куниці.

Не хутро (наголос на о), а хутро (наголос на у). Але попри всілякі і т. д. і т. ін.

ДОБРОЇ ПУТІ!

От іще й Микола Білкун є! А ви кажете... Воно таки справді ще нас малувато, та, проте ж, ростемої Числом збільшуємося, властивостями дужчаємо, поліпшуємося (та й довге яке слово!). Коротше кажучи, кращаємо, і не однакові ми, а, так би мовити, асорті! Різного тобто характеру.

Хто такі суть — ми?

Ми — це письменники гумористи та сатирики.

Ну, розуміється, ми ще далеко не Гоголі і не Щедріни, та, дивись, поволенькиповоленьки, та й загоголиться і защедріниться.

Колись і М. В. Гоголя, і М. Є. Щедріна не було, а потім і появилися... Та і в нас буде...

Хотілося, щоб швидше, — та для Гоголя й для Щедріна можна й почекати.

Одне слово, у бібліотеці "Перця" вийшла книжечка Миколи Білкуна "Старий друг".

Це перша книжечка Білкунова, а зветься вона "Старий друг", по першому у книжечці оповіданню.

Отже, і письменник молодий, і книжечка молода, та, проте, таку книжечку можна назвати "другом". Не старим, а новим, а таки другом, бо книжечка весела, толкова і — ми не боїмося цього слова! — талановита.

Хто такий Микола Білкун?

Микола Білкун — студент Вінницького мединституту.

І це добре, що він студент, і не страшно, що мединституту, бо, як ми знаємо, був колись студент медик Антоша Чехонте, який потім зробився гордістю не тільки великої російської літератури, а літератури світової... Водночас А. П. Чехов був прекрасним лікарем...

Отже, і ми, старші Білкунові колеги, категорично вимагаємо від Миколи Білкуна бути талановитим лікарем.

Перший приїду до Білкуна і скажу:

— Став діагноза! Який у мене в серці шум, систолічний чи на аорті?

І як не вгадає… забракую оповідання в "Перці"!

* * *

Десяток оповідань у книжечці М. Білкуна "Старий друг". Про що пише молодий автор?

"Старий друг". Зустрічаються давні друзі. Після привітань і т. ін. один із них раптом:

— Від тебе, Федю, в мене секретів нема. Розумієш, Федю, розлучаюся я з Галиною…

Виявляється, що нова любов — молода, з тридцять другого року. І почалося:

— Тактак. Молодааа, двадцять три роки. У тридцять другому ми з тобою інститут закінчили.

І, наводячи різні життєві приклади, старий друг доводить свого дружка до розпачу:

"— Хай би, — сопе дружок, — він мене краще лаяв, умовляв не розлучатися з Галиною, а то ні, крає серце по кусочку і сіллю присипає…"

Оповідання "Голова за ґратами" і "Слухали — ухвалили" про невдах колгоспних керівників.

"Мусій Петрович", "Докопався", "Ревізори" — бичують підлабузників, наклепників, брехунів, нехлюїв.

"Стультус" — висміює молодого дурня, що з великого розуму розписав себе татуїровкою.

"Вогні під зорями" — дотепна пародія на наших горе-драматургів.

Всі Білкунові оповідання сюжетні, написані хорошою мозок) і посправжньому смішні.

Білкун добере знає дитячу психологію, — чудесні в нього речі для дітей ("Страшна помеха", "Дорогі гасла").

Білкун — спостережливий письменник, він уміє, дивитися навкруги себе і вміє побачити смішні явища.

* * *

Дуже приємно і дуже радісно відзначити, що "нашого полку прибуло".

Ну що ж? Доброї вам путі, дорогий товаришу Миколо!

Вище голову! — це для того, щоб ширший виднокруг був — життя спостерігати.

І... нижче носа! — це для того, щоб лісне задирася. Коли ніс угору — він, гемонський, обрій застує...

ВАСИЛЬ ЯРЕМЕНКО

(До шістдесятиліття з дня народження)

І

Коли хлопчаком Васько Яременко пас Лузиреву (а може, не Пузиреву, а Калитчину.) телицю за три карбованці на літо, він тоді ще не був народним артистом СРСР, він навіть і не мріяв ним бути.

Наскрізна, його дія (за, системою К. С. Станіславського) полягала тоді в тому, щоб та телиця, подрочившись, у шкоду не вскочила, бо як — бодай би, вона йому була здохла! — вскоче, а панський наглядач, не дай бог, як побачить та телицю займе — тітка Лузириха то нічого, що битимуть, а ще й з отих трьох карбованців, з отого "жалування", ще й карбованця вивернуть.

Вони, тітка Пузириха, дуже сердиті, вони і лаються, й б'ються, а як ткнуть миску кандьору на вечерю та кусень хліба, обов'язково прокажуть:

— І куди воно, отаке мале, їсть? Як за себе, дивись, кидає!

А як у Васька на оченята набіжать сльози, Дузириха заразу:

— Дивись, які, в трясці, тонкосльозі?! Сьорбай!

За тих часів Васько Яременко лицедійствував не дуже часто: хіба коли Пузириху перекривить та покаже товаришам пастушкам, як дядько Пузир черева чухають та богу моляться."

Воно потім, значно пізніше, пригодилося на театрі, бо ніхто, з артистів так не показував, як куркуль Чирва богу на сцені молиться, як робив, це один із провідних артистів театру ім. Заньковецької В. С. Яременко.

Пас куркульську телицю Васько Яременко в селі Рогинцях Роменського повіту на Полтавщині, де 1895 року він і народився в сім'ї селянина-бідаряі.

Вправи, з телицями, а інколи й з бичками тривали, аж доки Васькові стукнуло п'ятнадцять років.

Потім того вже пас кубанські корови в станиці Брюховецькій на Кубані.

На Кубані Васько бережися, й за книжку і складає іспити за шість класів середньої школи.

Перша імперіалістична війна. Солдат. Фронт. 19.Ш року демобілізувався, повернувсяі в Рогинщ на Роменщину. Аматорський гурток. Про молодого аматора вже чути у Ромнах, де в українській, трупі грає, славетна українська артистка Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська.

Того ж таки 1918 року запрошують Яременка у Ромни, де він знайомиться з Ганною. Петрівною.

Молодий, ставний Василь Яременко грає любовників.

Та хіба, ж. колинебудь, хтюнебудк так грав; Назара Стодолю, як у ті часи його, грав Василь. Яременко?

Та НІКОЛИ; в. СВІТІі

Та він було як стане, як тріпоне чубом (тоді було чим тріпонути!) та на сотника Хому як гляне, — так ув очах огонь, полум'я, блискавка; повні очі; і) шіву й презирства:

...(До. Хоми), Нехай; тебе, бог побїє, хр-р-ристопродаівець!!

А тоді до Гали... J вже. ачі повні< невимовного кохання} пекучого страждання;, варячого, благання:

…(До Гам). Галю! Серце моє! Промов мені хоч: одне слово! Ти не знала за кого? Скажи — не знала?

Так серед глядачів тільки. — шшш<шшІ:

А як в "Ой не ходи, Грицю…"!

Грицько (схопившись). Не мажу!. Марусе! Що; ти наробила?. Я і любив тебе…. ми. б. щаслив" були, а тепер а— смерть! (Падає й умирає)…

Умер L шчинирк! І не дихає!(Тоді ніжноніжш" починає в оркестрі перша скрипка. Марусин голос; у невимовній тузі тихо починає, колисаючи Гриця:

У неділю рано матуся тужила:

"Ой нащо ж ти, доню, Гриця отруїла?"

"Ой мамо, мамо, жаль ваги не має,

Та нехай же Гриць той нас двох не кохає…"

Серед глядачів така тиша, така тиша… І раптом шморгання носами і прикладання хусточок до очей. Глядач плаче…

— Ага! За живе вхопило! — хочеться підскочити й кинути в розчулену залу.

Яке щастя радісні муки творчості!

Ну, вже ж ота Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська! І навіщо б ото я так:

— І чого ти, хлопче, їх на один копил шиєш?! І Назара, й Гриця?

Ну, як з ушата на тебе холодною водою! А як заграв Хлопова в "Ревізорі", Ганна Петрівна похвалила:

— З тебе, бачу, хлопче, таки люди будуть! Працюй! Велика українська артистка Г. П. Затиркевич-Карпинська вгадала: "з хлопця люди вийшли".

2

З 1922 року починається многотрудна, многоплідна й безперервна аж до цього часу робота в Українському державнім драматичнім театрі ім. М. К. Заньковецької.

З самісінького дня заснування театру.

В. С. Яременко — один з основоположників заньківчан.

Скільки попоїжджено й попоходжено, скільки переграно ролей (і яких!) за мало не сорокалітню роботу в театрі.

Городничий, Голота, Пархоменко, Шельменко, Гонта, Богдан, Стрижень, Михайло Гурман, Камо, Самрось, Петрушенко, Халява, Тарас Бульба, Овлур, ще, ще й ще! Хіба всіх ізгадаєш?

А робота в кінофільмах?!

І ніколи нічим не скомпрометовано порад славетних учителів своїх!

А які були вчителі!

Г. П. Затиркевич-Карпинська, М. К. Заньковецька, П. К. Саксаганський, М. К. Садовський!

І ніколи, за мало не сорок років, ні разу не спізнювалося не те що на виставу, а й на репетицію!

Завжди — вчасно, завжди — приклад!

І хоч які б бурі, хоч які б шторми та грози не налітали на театр, — Романицький, Яременко, Дударєв, Любарт, біля них молодші,— розбиваються об це кріпке ядро бурі, шторми, грози, і театр ім. Заньковецької пливе по мистецькому морю певний, спокійний, серйозний, завжди на доброму мистецькому рівні, оточений любов'ю й повагою радянського глядача.

Звання: і заслуженого, і народного республіки, і народного Радянського Союзу.

Все у свій час. За видатні заслуги в галузі театрального мистецтва.

І завжди відповідальна партійна й громадська робота.

Ну, розуміється, чуб уже не русявий, голова вже біла, та ще як гукне прив'язаний до стовпа Тарас Бульба у Львові: "Хлопці!" — то чути Тарасів голос не тільки у Львові, аж на Дніпрі понад Хортицею луна йде!

Є ще порох у порохівницях!

Тьху, тьху! Щоб не наврочити!

…Довгого віку та журавлиного крику вам, дорогий Василю Сергійовичу!

МОЇ "ДРУЗІ", БУДЬ ВОНИ ТРИЖДИ ПРОКЛЯТІ!

Бюрократи

Вельможі

Перестраховщики

Окозамилювачі

Хапуги

Зажимщики критики

Підлабузники

Хабарники

Спекулянти

Круглодобові патякали

Дрімучі дурні

Чваньки

Замасковані паразити

Одверті мерзотники

Сутяги й склочники

Халтурщики

Пошляки

Хами

Здирщики

Ханжі

Браконьєри

Грубіяни

Задаваки

Аліментщикилітуни

та інші сукини сини й прохвости ПРО ЩО Я, НЕЩАСНИЙ, МУШУ ДУМАТИ Й ПИСАТИ:

Про хуліганство, грубість і невихованість

Про виховання лоботрясів і шалопаїв

Про легковажне ставлення до кохання, до шлюбу, до сім'ї

Про широкі натури за державний кошт Про начотчиків і талмудистів у науці Про консерваторів у сільському господарстві й промисловості

Про винищувачів природи Про всяке, одне слово, дермо! Господи, боже мій! Поможи мені!

ГАННА ПЕТРІВНА ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА

(Сто літ з дня народження)

Тисяча дев'ятсоті роки...

Перше десятиліття двадцятого століття...

Спогади... Он воно як!

А колись, — я вам говорю це цілком серйозно, — і ми були молоді!

І було це саме тоді, як минало перше десятиліття двадцятого століття.

Я придивляюсь пильніше тепер до нашої радянської молоді та й іноді думаю собі:

— Що наша молодь робить, як їй їсти хочеться?

— Як що? — говорять мені.— Візьме та й попоїсть! І все!

— А ми, як були молоді, що робили, як нам їсти хотілося? — сам себе запитую.

І відповідаю:

— Ішли до театру!

— Голодні?

— Голодні!

— Ну, це вже ви, пробачте… — говорять мені. А я їм на це кажу:

— Повірте мені, що у нас, у мене і в моїх тодішніх товаришів, частенько траплялося так, що нам увечері не було чого їсти. І от коли нам потрапляло до рук двадцять копійок, одразу дилема: чи ковбаси купити, чи квиток у театр Садовського? Перевагу завжди мав театр. У театрі завжди голод ущухав, так зате після театру, ідучи Хрещатиком, дивився на лихачі під сіткою і думав: "Із'їв би?" — "Із'їв!" — "З сіткою?" — "Так би з сіткою й ковтнув!"

Що ж ми робили, прийшовши голодні додому? Нас п'ятеро двадцятилітніх жило в одній великій кімнаті, і ми, прийшовши додому з театру, декламували вірші, грали сцени, а то й цілі п'єси ті, що того вечора бачили в театрі. Коли ми приходили з цирку, ми до ранку боролися (у цирку, значить, був чемпіон французької боротьби). Так і жили. А головне, вижили!

Боролися ми не дуже класно, а репертуар театрів Садовського і Саксаганського ми знали, мабуть, чи не напам'ять увесь! І чоловічі й жіночі ролі! Ми бували і в російському театрі, але не так часто, бо там квитки були дорожчі. Ми навіть квіти артистам носили: Заньковецькій, ЗатиркевичКарпинській, Борисоглєбській, Діброві, ЛитвиненкоВольгемут, Юреневій, Пасхаловій, Яновій, Полевицькій, Токаревій…

Прибіжиш до куліс, ткнеш букета і тікать.

Де ми квіти брали?

Ви хочете точну адресу? Будь ласка: у квітникарстві Мейєра! Як? Своїм онукам я тепер не рекомендую так діставати квіти!

Але все це було від чистого юнацького серця!

Ми собі одбивали долоні, зривали голоси, стоячи біля рампи. І, заплющивши очі, надривалися:

— Зааанькооовецька!

— ЗатиркееевичКаарпинська!

— Саадовський! Сааксаганський! Мар'яааненкооо!

Ми любили всіх артистів, але серед них були найбільші наші улюбленці. І коли хтось, не дай бог, не так щось скаже про твого кумира, — ми билися! Посправжньому!

Ми колись з вірним другом три дні билися, доводячи, хто краще грає Мартина Борулю — Садовський чи Саксаганський!

Отакенні синяки позакривали нам очі, у мене з носа цебеніла кров, дружок сидів на мені верхи й давив мене за горло, а я хрипів:

— Саксаганський! Саксаганський! Саксаганський!

— Садовський! — хряснув мене кулаком по тім'ю приятель, і я знепритомнів.

Але коли я отямився, першим моїм словом було:

— Саксаганський! Дайте води!

…Ми любили театр посправжньому! Ми любили, ні, ми боготворили його акторів!

* * *

У ті часи я вперше побачив на сцені літнього театру Купецького зібрання в Києві Ганну Петрівну ЗатиркевичКарпинську.

Грала тоді в тому театрі українська трупа Панаса Карповича Саксаганського.

Ішло "По ревізії" Кропивницького.

Описати, як грала Г. П. ЗатиркевичКарпинська роль Риндички, не можна. Не можна, мабуть, знайти такі слова, щоб визначити ними ті найтонші фарби, — та де фарби? — невеличкі риски, рухи, натяки й напівнатяки, тони й напівтони, барви і барвенята, якими пронизувала, якими мережила й вишивала Затиркевичка (так ми її, люблячи, прозивали) роль баби Риндички.

Вона, кажуть, для Риндички не гримувалася, вона тільки одягала сіру свитину, очіпка, пов'язувала хусткою підборіддя, зав'язувала ту хустку великим хвостатим вузлом на голові й примружувала ліве око. І все!

Боже мій! Як Затиркевич — Риндичка наливала з пляшки горілку в чарку! Вона брала чарку й держала її у простягнутій лівій руці. Пляшку держала у правій руці, і, схиливши трохи набік голову (ліве око сліпе), вона вдивлялась, — ні, не вдивлялась, а прицілювалася! — в чарку і, потихеньку підносячи пляшку до чарки, наливала. Не наливала, а накапувала, тремтячи, щоб, не дай бог, не пролити ані краплиночки.

— Призволяйтеся!

Глядач буквально вибухав оплесками і криком, коли Затиркевичка — Риндичка вступала до співу в пісні "Во саду лі, в огороді...". Починав писар, підхоплювала Піськамосковка, гудів старшина, завивав, виводячи, Гарасько:

Во саду лі, в огороді Пташечки поють…

І от коли повторювалася друга фраза "Пташечки поють", Затиркевичка повним голосом не вступала, а врізалася в хор на словах "Ой там наші родителі, ой там наші приятелі горілочку п'ють".

Різке, однотонне бабське "меццо" своїм металом і розрізало, і якось перекривало пісню… Пісня кінчалася, а Затиркевиччине меццо ще лунало в театрі, носилося за лаштунками, виривалося в садок і гуляло деякий час між деревами…

Яка шкода, що тоді не було змоги зафільмувати гру Ганни Петрівни чи хоч записати на плівку! Та хіба тільки її самої?!

Неперевершена була Г. П. Затиркевич-Карпинська в ролях бабів та молодиць.

Секлета в "За двома зайцями", Лимериха, Ганна в "Безталанній", Одарка в "Сватанні на Гончарівці", Гапка в "Зайдиголові" та ін. — це були коронні ролі великої артистки.

Хто б міг подумати, що з тендітної поміщицької панночки, вихованки Київського інституту благородних дівиць, виросте така незрівнянна Риндичка?

Ганна Петрівна народилася в січні 1856 року в родині поміщика з Полтавщини Петра Ковтуненка. Батьки й на гадці не мали, що їхня "благородна" донька зганьбить себе званням артистки, та ще й українського театру.

Але любов до театру, любов до народу перемогла.

Не злякав молодої жінки ні розрив з батьками, ні сварки з чоловіком.

Перевіривши себе в аматорській виставі в Ромнах в ролі Одарки у "Сватанні на Гончарівці", яка відбулася 9 грудня 1882 року, де Ганна Петрівна мала величезний успіх, вона 20 травня 1883 року дебютувала в Полтаві в трупі М. Л. Кропивницького у водевілі М. Старицького "Як ковбаса та чарка…" під прибраним ім'ям Прилуцької.

Зимовий сезон 1883 року Ганна Петрівна грає в Одесі як професіоналка-артистка, відразу завоювавши симпатії глядача.

Трохи не повні сорок літ свого життя й праці віддала Ганна Петрівна українському театрові.

Померла вона 12 вересня 1921 року в Ромнах на 66му році свого чудесного життя, незадовго перед тим, ніби жартуючи, сказавши:

— Тут, у Ромнах, я почала своє театральне життя, тут я й помру!

Український народ, відзначаючи сто літ з дня народження великої артистки Ганни Петрівни ЗатиркевичКарпинської, низько схиляє голову перед її могилою, перед її світлою пам'яттю!

СЕРГІЙ ЄСЕНІН (Вечір артиста Бориса Чернова)

Велика концертна зала, повнісінька слухачів. І тихо в залі, тихо… Ні скрипу крісла, ні притриманого навіть кашлю… Тільки колинеколи підноситься у глядача біла носова хустка до очей… Тихо…

Слухають вірші Сергія Єсеніна…

Читає артист Російського драматичного театру ім. Лесі Українки Борис Чернов.

Одягнений у фрак і циліндр, у білих рукавичках, артист так нагадав мені постать поета, коли він, повернувшись ізза кордону 1923 року, виступив в оточенні групи поетівімажиністів (Рюрик Івнєв, Шершеневич та інші), як тоді влаштували Сергієві Єсеніну урочисту "королівську" зустріч у Москві в залі Політехнічного музею. Відчувалося, що вся ця імажиністська урочистість, інсценізоване "королівство" дратували поета: сумовиті були поетові чудесні великі очі і нерадісне прекрасне його обличчя, снопом кучерявого золотого волосся увінчане. З великою щирістю хриплуватим, тихим голосом читав Сергій Єсенін свої душевні ліричні вірші.

Літературний монтаж із творів Сергія Єсеніна, який (монтаж) виконує артист Борис Чернов, зроблений, на наш погляд, дуже вдало. Додержуючись хронологічного порядку творів, переплетених з біографічними відомостями про поета та з літературними спогадами і висловлюваннями про нього (М. Горького та інших), Борис Чернов (він і автор монтажу) включив до монтажу єсенінську лірику, і переважно про любов до батьківщини. Це — правильно. Ніщо так не характерне для Сергія Єсеніна, як глибока любов до рідного краю. Всі оті "кабацькі" та "хуліганські" вірші — всі вони наслідок "мятущейся" поетової душі, і не вони характеризують його творчість.

От у чім Сергій Єсенін:

Я буду воспевать

Всем существом в позте

Шестую часть земли

С названьем кратким Русь.

Щоб висловити свою безмежну й ніжну любов до батьківщини, поет знайшов чудесні, самому тільки йому притаманні слова, сповнені

якнайглибшого почуття і найтоншого, неповторного аромату. Єсенінські слова!

Щоб так читати твори поета, як це робить Борис Чернов, мало їх розуміти, їх треба посправжньому глибоко любити і відчувати!

Борис Чернов розуміє, відчуває, любить, глибоко любить твори Сергія Єсеніна і вміє донести всю їхню красу і ніжність до слухача. Він серцем читає Єсеніна.

Народ любить вірші Сергія Єсеніна!

Полюбить він і того, хто зуміє донести до нього всю красу єсенінських віршів. Прекрасний вечір!

А КОМУ, СПРАВДІ, СОРОМ?

У Кіровограді працює український музичнодраматичний театр імені Кропивницького. Давненько він там уже отаборився, той театр, і потроху грає...

Справи в нього, як і в кожного театру, нерівні: іноді добрі, іноді гірші, одне слово, як той казав: "Часом з квасом, порою з водою"...

Акторський колектив у театрі імені Кропивницького згуртований міцно, складається він з кваліфікованих акторів і старшого, і молодшого покоління. Найвизначніші з акторів тт. М. Білецький, З. Німенко, Г. Рябова, Параконєв, Тимош та інші.

Серед тих, що звуться "та інші", єсть так само талановиті люди. Ми це знаємо, але всіх їх тут називати незручно, бо пишемо не афішу, а для газети.

Серед акторів чимало добрих співаків і танцюристів.

Колектив очолює заслужений артист УРСР М. Донець, завмузчастиною С. Чумаченко.

Колектив як колектив.

В репертуарі театру — українська класика і сучасна радянська п'єса, переважно музична комедія: "Наталка Полтавка", "Катерина", "Безталанна", "Не ходите, Григорий Иваиович, на танцевальные вечера" (як називають деякі наші перекладачі п'єсу "Ой не ходи, Грицю..."), "В неділю рано зілля копала...", "Сватання на Гончарівці", "Пошились у дурні", а також "Червона калина", "Шумить Дніпро", "Біла акація", "Людина шукає щастя" і т. д.

Репертуар як репертуар.

Театр охоче відвідують любителі музики, співу, танців...

Грає театр в історичному театральному будинку, збудованому 1867 року і прикрашеному двома меморіальними дошками про знаменні події, що тут відбувалися, і видатних театральних діячів, які тут працювали.

Перша меморіальна дошка:

Цей театр збудовано в 1867 році для аматорського гуртка сценічного мистецтва, створеного і керованого І. К. Тобілевичем (Карпенком-Карим) та М. Л. Кропивницьким. Під їх режисерством та керівництвом в м. Єлисаветграді в другій половині XIX століття з аматорського гуртка сформувався новий народнопобутовий реалістичний театр.

Друга меморіальна дошка:

В цьому театрі в другій половині XIX та на початку XX століття працювали корифеї українського театру:

Іван Карпович ТОБІЛЕВИЧ (КарпенкоКарий)

Марко Лукич КРОПИВНИЦЬКИЙ

Микола САДОВСЬКИЙ <М. К. Тобілевич)

Марія Костянтинівна ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Михайло Петрович СТАРИЦЬКИЙ

Панас САКСАГАНСЬКИЙ <П. К. Тобілевич)

Як бачите, Кіровоградський театр імені Кропивницького є спадкоємцем великих історичних театральних традицій.

Ми не маємо ніякого сумніву, що наші онуки, які займатимуться театрами та іншими видовищними підприємствами, оточать Кіровоградський театр особливою увагою, подбають про те, щоб тут виставляли п'єси наших класиків так, як вони їх понаписували, і так, як вони їх грали, а також вважатимуть за свій культурний обов'язок хоч раз у житті відвідати цей театр — початок початків українського народного реалістичного театру.

Онуки, вони будуть спритніші за нас, дідів, і обов'язково зроблять це...

Не можна сказати, що й ми, діди, спали і нічого не робили для увічнення пам'яті наших славнозвісних корифеїв українського театру. Промайнула недавно у газетах звістка, що Міністерство культури УРСР вже ухвалило вистругати довгого дрючка, щоб повиганяти кози з хутора

"Надії", де довго жив, працював, помер і похований Іван Карпович КарпенкоКарий, і взяти той хутір під свою охорону.

Отже, зроблено з цього боку немало. Простотаки багато зроблено. Міністерство може пишатися: вже є дрючок… Поки що є й кози, що нівечать хутір "Надію", та вже коли придбано дрючка, не мине й кількох років, — повиганяють і кози! Товариші з міністерства вже як візьмуться, так тільки держись!

А поки що театр імені Кропивницького переживає ту пору, коли йому доводиться мати справу здебільшого з водою, ніж з квасом.

Найнещаснішим для театру був рік 1954й. Колишнє керівництво театру, якто кажуть, наламало дров, привело театр до великих збитків. За що його Міністерство культури і покарало. Але кари зазнав і сам театр, його було віднесено до тієї категорії, чи до "пояса", про які кажуть, що це така "худа" категорія, що ніякий "пояс" не держиться.

Скасовано хор. Тепер у хорі співають всі актори — із голосом, і без голосу…

Уявляєте собі, що воно виходить?..

Оркестр тепер у театрі складається із шести одиниць.

Чому з шести? Очевидно, щоб не заглушав хору, бо хор без хору і оркестр із шести чоловік може заглушити.

Так і живе театр імені Кропивницького в тому будинку, на якому красуються знамениті меморіальні дошки.

Проте, невважаючи на такі умови, театр за 1955 рік дав сто дев'яносто дев'ять виїзних вистав і план виконав.

Ну, ясно, що після такого напруження "пояси" на колективі сильно покоротшали, і члени колективу примушені шукати роботу там, де не така "худа" категорія.

До цього можна додати, що за три роки ніхто з відповідальних працівників Міністерства культури УРСР не відвідав Кіровограда, хоч там працюють два театри і філармонія.

А може, це й краще! А то, буває, приїде сердитий дядя з міністерства, подивиться і грізно накаже:

— Оркестр аж з шести чоловік?! Скоротить! Досить одного барабана! Хай гримить!

Справи з Кіровоградським українським театром, як ви бачите, не дуже музичні, але сильно драматичні! А хто в цьому винен? Ви гадаєте, колектив театру?

Ні! Винні наші керівні театральні онуки, що так довго ростуть!

ДУМКИ ПРО СМІХ

Переказували нам, що в редакції німецького сатиричного журналу "Ойленшпігель" поруч редакторського кабінету — кімната, де збираються співробітники "робити" черговий номер свого журналу.

Збираються, отже, письменники і художники — сатирики та гумористи, тобто народ веселий, дотепний, радісний.

А знаєте, як та кімната в редакції називається?

Зветься вона "камера тортурів", "кімната муки".

В редакції нашого "Перця" такої кімнати нема, але перчанським кращим художникам тт. БеШа, Арутюнянцу, В. Гливенку, О. Козюренку в редакції журналу "Перець" дуже весело, як і талановитим їхнім товаришам

В. Литвиненку, В. Григор'єву, Л. Каплану, Ю. Зелінському, бо художника ті дуже смішні та веселі...

А коли весело художникам, значить, не сумно і письменникамперчанам, а про редактора Ф. Ю. Маківчука вже й говорити нема чого — йому за сміхом і дихати нема коли. Він і тоді регочеться, коли в його щось заболить.

— Чого це ви так заливаєтесь? — запитуєш, бува, Федора Юровича.

— У серце штрикнуло! Смійтесь за мене далі ви, бо мені болить!

І всі перчани зразу:

— Хахаха!

А поет зразу частівку:

Редакторові штрикнуло В самісіньке серце, Сійте, друзі, кукурудзу, Бо будете в "Перці".

Сміх у "Перці" — колективний сміх. Перчани прекрасно розуміють вагу сміху, його дію, його вплив, бо вони твердо запам'ятали вислів М. В. Гоголя: "...насмішки боїться навіть той, хто вже нічого не боїться на світі..."

Вони знають також і гоголівське: "...він добрий, він чесний, цей сміх. Його дано саме для того, щоб уміти посміятися з себе, а не з інших. І в

кому вже немає духу посміятися з власних хиб своїх, краще тому вік не сміятися. Інакше сміх стане наклепом, і, як за злочин, дасть він за нього одвіт".

Коли б хтось із сторонніх зайшов у кабінет редактора "Перця" в той час, коли там збираються художники, письменники, співробітники журналу для обговорення чергового номера, він би здивувався, як може витерпіти людина всі "дружні зауваження" присутніх з приводу запропонованої якоїсь невдалої теми.

Нічого, терпить... Бо він знає, що "в кому вже немає духу посміятися з власних хиб своїх, краще тому вік не сміятися".

Ми сміємося і будемо сміятися, бо ми живемо повнокровним життям, разом із своїм веселим, дотепним, талановитим народом.

Ми сміємося і будемо сміятися, бо ми знаємо, що сміхом своїм ми допомагаємо нашій партії, нашому народові боротися з недобрими явищами в нашому житті.

Ми сміємося і будемо сміятися, бо ми добре пам'ятаємо ще й такі слова нашого безсмертного патрона Миколи Васильовича Гоголя, що "засміятися лагідним, світлим сміхом може тільки сама глибоколагідна душа".